

Univerzita Karlova v Praze
Fakulta humanitních studií

Bakalářská práce
Ženy, muži a porodnictví

Autor práce: Markéta Karasová

Vedoucí práce: PhDr. Martina Ondo Grečenková, Ph.D.

Praha 2022

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracoval/a samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne:

Podpis.....

Poděkování

Zde bych chtěla poděkovat vedoucí bakalářské práce PhDr. Martině Ondo Grečkové za odborné vedení práce a za podporu a trpělivost při jejím vytváření. Děkuji také narátorkám, které mi věnovali svůj čas a dovolili nahlédnout do jejich osobních životů a zkušeností.

Abstrakt

Tato práce se zabývá problematikou genderu a porodnictví. V teoretické části této práce představím historii porodní asistence, vývoj oboru až do současné doby. Důraz je kladen na vztahy porodních asistentek a lékařů. Cílem je zdůraznit nejvýznamnější aspekty, které vedly ke změně úloh žen a mužů u porodu a představit překážky, kterým ženy v oboru čelily. V empirické části se snažím zjistit, pomocí rozboru pramenů a provedením rozhovorů, jaké jsou soudobé vztahy mezi porodními asistentkami a lékaři.

Klíčová slova

porodnictví, porodní asistentka, gender

Abstract

This bachelor thesis focuses on gender and obstetrics. In the theoretical part of this work I will present the history of midwifery and the development of the field to date. Emphasis is placed on the relationships between midwives and doctors. The aim is to emphasize aspects that have changed the roles of women and men in the field of obstetrics and to present the obstacles that women in the field have faced. In the empiric part I will try to figure out what are the current relationships between midwives and doctors, by analyzing the sources and conducting interviews.

Key words

obstetrics, midwife, gender

Obsah

Úvod.....	1
Problematika, výzkumné otázky a hypotéza	1
Gender	2
Dosavadní bibliografie	2
Paměti a rozhovory	3
Využité metody	4
Teoretická část	6
Historie porodnictví	6
Tradiční babické řemeslo	6
Boj mezi znalostmi a fušerstvím	9
Medikalizace – Maskulinizace	10
Vzdělávání porodních bab v Praze	12
Transformace v porodní asistentky	13
Porodnice v. porod doma	15
Porodní asistentky dnes.....	17
Boj žen o vzdělání.....	18
Vzdělávání dívek	18
Anna Honzáková – Matka matek	19
Závěr teoretické části	25
Empirická část.....	26
Antonín Doležal	26
Paměti porodníka.....	28
Ivana Königsmarková	32
Přesun porodů do nemocnic a pod dohled lékařů.....	32
Ztracení samostatnosti a pravomocí	33
Vztah lékařů a porodních asistentek.....	34
Budoucnost porodnictví.....	36
Vlastní rozhovory.....	36

Metoda orální historie.....	37
Kontext	39
Studium a kariéra narátorek.....	39
Pracovní činnost	40
Postavení porodních asistentek očima narátorek.....	42
Doktorky mezi doktory očima narátorek.....	43
Závěr	45
Prameny	48
Literatura.....	50

Úvod

Problematika, výzkumné otázky a hypotéza

Ve své bakalářské práci se plánuji věnovat historii porodnictví. Historii tohoto oboru budu zkoumat pomocí genderové analýzy. Porodnictví bylo čistě ženskou sférou, pomoc u porodu poskytovaly starší zkušené ženy, přesto knihy s radami psali nejdříve pouze muži. U nás například Antonín Jan Jungmann.¹ S modernizací a profesionalizací se řada oborů přetvářela a nabírala maskulinní charakter, mezi tyto obory patří právě lékařství a porodnictví. Právě proto se zabývám i vývojem a změnami vzdělávání a postavením porodních pomocníků ve spojení s genderem.

Cílem mé práce je popsání porodnictví před, během a po medikalizaci oboru. Ukázat jak se muž dostává a zasahuje do ženské sféry. Následně představit spojení mezi medikalizací oboru a vytěsněním žen. Z genderového hlediska mě nejvíce zajímají důsledky medikalizace porodnictví, přesun porodů do ústavů, omezený přístup žen ke vzdělání a s tím spojené pomalé postupování žen do lékařského oboru.

Mou hypotézou tedy je: mezi medikalizací porodnictví a genderovým složením porodníků panuje silná závislost, kdy s rostoucí úrovní medikalizace, přibývá mužů a ženy jsou stavěny na nižší úroveň.

V práci nejdříve popíši vývoj oboru, ukáži, jak došlo k přebrání kompetencí porodních asistentek lékaři. Pomocí příkladu Anny Honzákové přiblížím problematiku přístupu žen k vyššímu vzdělání. Lékařku Annu Honzákovou považuji za osobu opomíjenou historií i českým feminismem. Byla nejen první promovanou ženou na české univerzitě, také jako první žena otevřela a vedla ordinaci a stala se první školní doktorkou. Přestože se do politiky významně nezapojovala, nelze odepřít, že se zasloužila o překonání hranic, kterým ženy v její době čelily. O Anně Honzákové mnoho literatury není, proto si zde dopomáhám informacemi z dobových periodik.

Vztah genderu a porodnictví budu dále analyzovat v pamětech Antonína Doležala² a v rozhovorech Ivany Königsmarkové a Jany Doležalové.³ Práci zakončím provedením vlastních rozhovorů s vysloužilými porodními asistentkami.

¹ JUNGSMANN, A.: *Umění babické k užitku ženám při porodu obskugujcým vydané*, Praha: Jan Herl, 1814.

² DOLEŽAL, Antonín. *Paměti porodníka*. Praha: Maxdorf, 2019.

Gender

Ve své práci budu pracovat s pojmem gender. Český statistický úřad definuje gender jako sociální pohlaví, které označuje kulturní charakteristiky a modely přiřazované mužskému nebo ženskému biologickému pohlaví a odkazuje na sociální rozdíly mezi ženami a muži.⁴ Pohlaví je dáno biologicky a tvoří základ, na němž vytváříme konstrukty. Gender je jedna námi vykonstruovaná kategorie. Pohlavně-genderové systémy společností jsou různé, avšak v každém nalezneme, následují tři vzájemně provázané prvky: gender je konstruován na základě biologického pohlaví, dělba práce se liší dle pohlaví, systém reguluje sexualitu.⁵

Diskriminaci na základě pohlaví lze rozlišit na přímou, tím se rozumí takové jednání, včetně opomenutí, kdy se s jednou osobou zachází méně příznivě, než se zachází nebo zacházelo nebo by se zacházelo s jinou osobou ve srovnatelné situaci. Nepřímou diskriminací se rozumí takové jednání, kdy na základě zdánlivě neutrálního ustanovení, kritéria nebo zvyklosti byly znevýhodněny osoby jednoho pohlaví v porovnání s osobami druhého pohlaví.

Dalším důležitým pojmem, se kterým pracuji, je genderový stereotyp. Neboli předpoklady o vlastnostech, názorech a rolích žen a mužů ve společnosti, v zaměstnání a rodině. S genderovými stereotypy provázané genderové kontrakty. Soubory implicitních a explicitních pravidel, regulující genderové vztahy, která ženám a mužům připisují různou práci a hodnotu, zodpovědnost a povinnosti.⁶

Dosavadní bibliografie

Ve své práci nebudu pracovat se všemi dostupnými díly autorů, kteří se k tématu vyjadřují, jelikož se nesnažím o výčet vědeckých pokroků, které v historii porodnictví nastaly, ale zaměřuji se na genderové vztahy, především v českém kontextu.

V první části své práce popíši vývoj profese porodní asistence s důrazem na zlomové momenty, kdy dochází k přesunu porodů do mužských rukou. Budu sledovat průběh vývoje vzdělávání porodních bab, přebírání jejich kompetencí lékaři. Také se zaměřím na překážky, které jim bránily v získání doktorských titulů a na zakládání porodních ústavů, kde nakonec porodní asistentky spadly zcela pod dohled lékařů.

³ KÖNIGSMARKOVÁ, Ivana a Jana DOLEŽALOVÁ. *Hovory s porodní bábou: rozhovor Jany Doležalové s registrovanou porodní asistentkou Ivanou Königsmarkovou*. Vydání druhé. Praha: Argo, 2016.

⁴ Český statistický úřad dostupné z: https://www.czso.cz/csu/gender/gender_pojmy

⁵ RENZETTI, Claire M. a Daniel J. CURRAN. *Ženy, muži a společnost*. Přeložil Lukáš GJURIČ. Praha: Karolinum, 2003. s. 20 – 21.

⁶ tamtéž, s. 20 - 21

V této části se opírám o knihu od Antonína Doležala, který v publikaci *Od babictví k porodnictví* poskytuje přehledný náhled do problematiky.⁷ Dále čerpám z díla autorky Daniely Tinkové, která se ve své knize *Tělo, věda, stát: zrození porodnice v osvícenské Evropě* věnuje právě porodnictví i genderovým stereotypům osvícenské doby.⁸ K vysvětlení a pochopení legislativních změn, které ovlivňovaly činnost porodních bab, využívám knihu od Mileny Lenderové *Ženy s kufříkem a nadějí: porodní báby a asistentky v českých zemích od poloviny 19. do poloviny 20. století*. Od této autorky využívám odborné články i jiné publikace. Všechny se věnují postavení porodních asistentek, jejich kompetencím a vývoji jejich vzdělávání.⁹ Dále právě Milena Lenderová, Daniela Tinková a Vladan Hanulík sepsali společně publikaci, *Tělo mezi medicínou a disciplínou*, která přináší celkový kontext vývoje zdravotnictví a vzniku vědy o ženském těle.¹⁰ Věra Vránová vydala knihu *Historie babictví a současnost porodní asistence.*, zde se věnuje vývoji profese porodní asistence. Z velké části knihy věnuje změnám ve 20. století. Zabývá se podrobně změnami ve vzdělávání, v kompetencích, názvu oboru, zakládáním porodnických škol, ústavů a nových profesních organizací.¹¹

Pomocí biografické metody přiblížím problematiku přístupu žen ke vzdělání na konkrétním příkladu MUDr. Anny Honzákové, první lékařce promované na Univerzitě Karlově, o jejím životě napsala knihu Eva Uhrová.¹²

Paměti a rozhovory

Pomocí soudobých pramenů budu zjišťovat jaká je současná situace, co se týče problematiky genderu a porodnictví. Jaké jsou vztahy, názory a postoje mužů a žen, kteří se v oboru vyskytují. Zda se historický vývoj oboru promítá do dnešního postavení žen, především porodních asistentek a lékařek. Prameny jsem vybrala záměrně, všichni, jejichž postoje a názory analyzuji, poskytují jedinečnou perspektivu.

⁷ DOLEŽAL, Antonín. *Od babictví k porodnictví*. Praha: Karolinum, 2001.

⁸ TINKOVÁ, Daniela. *Tělo, věda, stát: zrození porodnice v osvícenské Evropě*. Praha: Argo, 2010. Každodenní život.

⁹ LENDEROVÁ, Milena. *Ženy s kufříkem a nadějí: porodní báby a asistentky v českých zemích od poloviny 19. do poloviny 20. století*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2019.

¹⁰ LENDEROVÁ, Milena, Daniela TINKOVÁ a Vladan HANULÍK. *Tělo mezi medicínou a disciplínou: proměny lékařského obrazu a ideálu lidského těla a tělesnosti v dlouhém 19. století*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2014. Česká historie.

¹¹ VRÁNOVÁ, Věra. *Historie babictví a současnost porodní asistence*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007

¹² UHROVÁ, Eva. *Anna Honzáková a jiné dámy*. [Česko]: E. Uhrová, c2012.

Antonín Doležal ve své knize *Paměti porodníka* podává popis svého studia i profesní život. Toto dílo zahrnuje, protože postihuje nejen fakta, ale i změny společnosti a autorovy názory na tyto změny. Autor nabízí ojedinělý pohled jakožto velmi vážený porodník.¹³

Hovory Ivany Königsmarkové a Jany Doležalové se zaměřují na osobní zkušenosti porodní asistentky. Rozhovory proběhly v roce 2005, tématem byly především životní zkušenosti Ivany Königsmarkové. Zároveň zde najdeme i její názory na postavení muže v porodnictví, ty budu analyzovat a interpretovat.¹⁴

Dále v práci pracuji s informacemi, které mi poskytly vysloužilé porodní asistentky v rozhovorech. Nahrávky ani přepis nepřiložím, dle dohody s narátorkami. Narátorky si v rámci anonymizace údajů nepřály zveřejnění záznamů a dokumentů. Informace, se kterými pracuji, předložím narátorkám ke schválení, abych se ujistila, že nejsou špatně reprezentovány.

Využité metody

V své práci kombinuji prameny a přístupy. V první části popíši vývoj profese porodní asistence s důrazem na zlomové momenty, kdy dochází k přesunu porodů do mužských rukou. Budu sledovat změny v oboru porodnictví pomocí vývoje institucí, které jej ovlivňovaly. Na problém budu nahlížet pomocí syntézy diachronního a synchronního přístupu, používám progresivní metodu.¹⁵ Přímou historickou metodu využívám při analýze a interpretaci pamětí a rozhovorů. Obě publikace jsou prameny veřejné a osobní povahy.¹⁶ Zaměřím se na zkoumání postojů a názorů, které se vztahují k otázkám genderu.

Metodou orální historie se pokusím zachytit prožitky a zkušenosti vysloužilých porodních asistentek. Rozhovor je polostrukturovaný, zaměřený právě na genderovou problematiku. Abych se ujistila, že je rozhovor správně proveden budu se řídit dílem Miroslava Vaňka a Pavla Mückeho.¹⁷ Uvědomuji si, že neprovedu samostatný celistvý projekt

¹³ DOLEŽAL, Antonín. *Paměti porodníka*. Praha: Maxdorf, 2019.

¹⁴ KÖNIGSMARKOVÁ, Ivana a Jana DOLEŽALOVÁ. *Hovory s porodní bábou: rozhovor Jany Doležalové s registrovanou porodní asistentkou Ivanou Königsmarkovou*. Vydání druhé. Praha: Argo, 2016.

¹⁵ HROCH, Miroslav. *Úvod do studia dějepisu: celostátní vysokoškolská učebnice pro studenty pedagogických a filozofických fakult studijního oboru učitelství všeobecně vzdělávacích předmětů - dějepis*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství), s. 208 – 209.

¹⁶ tamtéž, s. 13, 127, 168, 174

¹⁷ VANĚK, Miroslav a Pavel MÜCKE. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*. 2., přepracované a doplněné vydání. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. Orální historie a soudobé dějiny.

orální historie. Mým cílem je pomocí rozboru výroků potvrdit, či vyvrátit, mou hypotézu, pomocí interpretace životních zkušeností narátorek. Metodu orální historie, její postupy a etiku dále rozeberu podrobněji, v empirické části práce. Příprava rozhovorů, jejich nahrávání, i analýza a interpretace je velmi provázaný proces, který vyličím, s účelem transparentnosti.

Teoretická část

Historie porodnictví

Porodnictví bylo čistě ženskou sférou. Pomoc u porodu poskytovaly starší zkušené ženy, přesto knihy s radami psali nejdříve pouze muži. Když se porodnická pomoc profesionalizovala, přešla od výpomoci k povolání, s tím vznikla potřeba vzdělávání porodníků a jejich legislativního zakotvení.

Tradiční babické řemeslo

První a jediná porodní bába, o které jsem slyšela při studiu na gymnáziu, byla Sokratova matka Fainareté. Na středních školách se vyučují dějiny velkých osobností, dává tedy smysl, že její jméno jsme slyšely pouze jako doplňkovou informaci v souvislosti se Sokratem. Za prvního porodníka a gynekologa klasického Řecka se spíše považuje Hippokrates, jehož spisy se zachovaly. Další významnou osobností byl Aristoteles i ten psal o lidském těle, těhotenství a porodech. Jeho texty se ovšem k porodním bábám nedostaly, dlouho zůstaly u vzdělců.¹⁸

Z dob starověku je zajímavá monografie určená porodním bábám *Peri gynaikein* (O věcech ženských). Jejím autorem byl Soranus z Efesu, ten mimo jiné vyžaduje určité vlastnosti po ženách, které chtějí sloužit jako porodní asistentky. Musí mít například dobrou paměť, správné mravy, dlouhé a jemné prsty. Dále nesmí být příliš mladá a sama musí mít za sebou vlastní porody. Požadavků, které vyžadoval, bylo poměrně velké množství a udržely se až do 19. století.¹⁹

U starých Čechů poskytovaly pomoc u porodu starší zkušené ženy, které už porodily a vychovaly více dětí, a tím získaly jakési vědomosti v tomto oboru. Vyvinula se díky tomu speciální skupina žen, které byly označovány jako porodní báby, ženy babicí, ženy položené, báby pukořezné.²⁰ Porodní báby byly farářem varovány před používáním „magie“, v čarodějnických procesech se ale porodní báby téměř nevyskytují. Měly vyhrazená čestná místa v kostele, vystupovaly u soudů jako znalkyně, radily ženám při neplodnosti, zábrance těhotenství i při nežádoucím otěhotnění. V posledním ohledu existovaly takzvané andělíčkářky, které se zabývaly potratářstvím. Báby byly za vykonávání potratů trestané a

¹⁸ DOLEŽAL, Antonín. *Od babictví k porodnictví*. Praha: Karolinum, 2001. s. 15 – 18

¹⁹ tamtéž, s. 20 - 21

²⁰ RUBEŠKA, Václav. Příspěvky k dějinám porodnictví v Čechách. In: *Československá gynekologie*, 1968, roč. 33, č. 2, s. 168. dostupné z: <https://kramerius.medvik.cz/>

bylo jejich povinností hlásit ženy, které zákrok podstoupily. Díky tomu vznikl ženský svět, který si chránily.²¹

S rostoucím vlivem křesťanství se rozvoj medicíny, a tím pádem i porodnictví, pozastavuje. Ideologie, kterou církev roznášela, nepodporovala rozvíjení poznání, místo toho nastavila dogmata, vcelku církev dávala důraz především na oblast duchovní než na kvalitu péče. Porodnictví se díky silnému vlivu křesťanství stalo opět ženskou sférou. Sholastik a dominikán Albertus Magnus, ve svém spise hovoří o plození, těhotenství a porodu jako o ženském tajemství. Knihy pro vzdělávání porodních bab psali muži, kteří porod nikdy neviděli. Jako vzdělanci ale měli přístup ke starým spisům, které překládali a reprodukovali.²²

Až později se k psaní textů dostávají chirurgové. Na rozdíl od lékaře mohl chirurg do porodu manuálně zasáhnout, měl tedy i zkušenosti z praxe. Chirurgie byla až do konce 18. století považována spíše za řemeslo než za vědu.²³ Spisy se nepsaly s účelem vzdělat porodní báby, nepředpokládala se jejich gramotnost. Problém nízké úrovně porodnictví nespočíval v tom, že se mu věnovaly ženy, ale že šlo především o ženy negramotné.²⁴ Lékaři se soustředili v lékařských kolegiích a začali se snažit o dohled nad školením porodních bab. Jejich snaha o reorganizaci výuky spočívala v rozdělení na empirickou a teoretickou část. Empirická část měla být nadále vedena zkušenou porodní bábou a teoretická část měla probíhat u městského lékaře. Při teoretické výuce využívali lékaři učebnice porodnictví. Přestože ve většině případů osobní zkušenosti s porodem neměli, sepisovali porodnické příručky, velké množství informací však spíše přejímali ze starších děl. Až na konci 17. století se dá hovořit o skutečných učebnicích.²⁵

V době, kdy porodnictví vykonávaly výhradně nevzdělané ženy, nenastal skoro žádný rozvoj. Chirurgové k porodu přistoupili až po přivolání porodní bábou. Jejich zásahy byly omezeny na kritické chvíle, kdy šlo spíše o ukončení porodu, například rozčlenění plodu s cílem zachránit život rodiče.²⁶ Oficiální medicína se o porodnictví nestarala, církevním vlivem byla sféra pohlavní pokládána za nečistou. Proto se porodnictvím opovrhovalo a muži

²¹ DOLEŽAL, Antonín. *Od babictví k porodnictví*. Praha: Karolinum, 2001. s. 33

²² tamtéž, s. 27 – 28,32

²³ SVOBODNÝ, Petr a Ludmila HLAVÁČKOVÁ. *Dějiny lékařství v českých zemích*. Praha: Triton, 2004. s. 21

²⁴ tamtéž, s. 31

²⁵ JADRNÁ MATĚJKOVÁ, Hana. „Neznalé“ báby a „vzdělání“ lékaři?: konstrukce (ideální) porodní báby a strategie vytváření autority ve spisech autorek a autorů raně novověkých porodnických příruček z německojazyčných oblastí. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2016. s. 26 – 27

²⁶ DOLEŽAL, Antonín. *Od babictví k porodnictví*. Praha: Karolinum, 2001. s. 34

jej považovali za nedůstojné. Takové bylo přesvědčení mistrů vycházejících z lékařských škol. Na lékařských fakultách se porodnictví nepřednášelo. Středověké ženě, dle světového názoru, neměl při porodu muž pomáhat. Péče o těhotnou, rodičku i péče o novorozence byla tedy v rukou žen.²⁷

Vědomosti si porodní báby předávaly ústně a nápodobou, když si starší báby k sobě vzaly mladší učednici. V mnoha rodinách se babické umění dědilo. Neexistovala instituce, která by porodní báby vzdělávala. Venkovské báby nezískávaly vědomosti vzděláním, ale učily se od předchůdkyně a neměly prestižní postavení ani ekonomický přínos. Porodní bába, která svou činnost prováděla ve městě, byla více uznávána, někde pobírala i mzdu, její práce ale podléhala kontrole.²⁸

Od 16. století se církve a města snaží o kontrolu babického řemesla. Byly vydávány babické řády, ty obsahovaly soubory pravidel, které se týkaly otázek morálky a náboženství v porodnické praxi. První řád, který byl vydán, je z roku 1452 pro město Řezno. Zde se zakazovalo například používání magických praktik, zásahy porodních bab do ostatních odvětví medicíny, dále je zde nařízení podřízenosti vrchnosti. V této době začíná být babické řemeslo kontrolováno lékařskými kolegií a nově se začaly objevovat lékařské písemnosti, které se bábictvím zabývaly. Tím došlo vlastně k přerušení návaznosti babického vědění a dovedností, které se předávaly z jedné generace porodních bab na druhou.²⁹ U nás první učebnice porodnictví vydal v roce 1519 německý lékař Eucharius Reslin. Tato publikace byla vydána několikrát, stala se zdrojem porodnického poučení přes sto let, její poslední vydání je z roku 1609.³⁰ Rozvoj porodnictví nenastal díky práci porodních bab, ani díky práci lékařů či chirurgů. Pokrok přinášely spíše obory přírodovědné spolu s Gutenbergovým vynálezem knihtisku. O další pokrok v porodnictví se zasloužilo zavedení, do té doby zakázaných, pitev a vytvoření vědecké lidské anatomie. Získané poznatky se však do porodnické činnosti nepromítly zhruba dalších sto let.³¹ U nás pitvy na vědecké úrovni dlouho prováděny nebyly. První pitvy s odborným anatomickým výkladem provedl profesor Jan Jessenius z Jesenu až v letech 1600 a 1605. Praha v té době nebyla místem bohaté tradice anatomických studií.

²⁷ KLAUS, Karel. Dějiny péče o ženu našich zemích. In: *Československá gynekologie*, 1992, roč. 57, č. 5, s. 244 – 249 dostupné z: <https://kramerius.medvik.cz>

²⁸ TINKOVÁ, Daniela. *Tělo, věda, stát: zrození porodnice v osvícenské Evropě*. Praha: Argo, 2010. Každodenní život. s. 130 – 105

²⁹ tamtéž, s. 106 – 107

³⁰ ČEPIKÝ, LÍBALOVÁ., *Historie vedení porodu.*, dostupné z: <https://www.levret.cz/publikace/casopisy/mb/2007-14/?pdf=20>

³¹ DOLEŽAL, Antonín. *Od bábictví k porodnictví*. Praha: Karolinum, 2001. s. 34 - 35

Zatímco se v Evropě rozvíjela věda, u nás probíhala rekatolizace.³² Po třicetileté válce bylo postupně kodifikováno správné vychovávání a zkoušení porodních bab. V Čechách královský reskript z roku 1651 uvádí, že porodní báby, které chtěly působit ve třech pražských městech, měly být zkoušeny na univerzitě spolu s doktory medicíny, chirurgy a lékárníky. Zkoušky pravděpodobně neměly vliv na kvalitu řemesla, omezovaly jen nejhorší praktiky a pověry.³³ Dosáhly ale podřízení porodních bab zkoušce, již vedli examinátoři, kteří sami pravděpodobně neměli jiné než teoretické zkušenosti s porodem.³⁴

Boj mezi znalostmi a fušérstvím

Přebírání porodnictví muži lze najít na konci 17. století, kdy se mezi šlechtou rozšířilo zajišťování porodů chirurgy. Tito chirurgové a porodníci dostávaly za svou činnost od králů děkovné dopisy i odměny. V Čechách se první porodníci nazývali babiči, začali se vyskytovat až v 18. století.³⁵

Doležal spor mezi vzdělanými porodníky a porodními bábami komentuje takto: „*Pokud by vznikl dojem, že protiklad mezi vědeckým přístupem a neznalostmi se odehrával výhradně mezi mužskými porodníky a porodními bábami, bylo by to nesprávné. Boj probíhal mezi znalostmi a fušérstvím.*“³⁶ Fušérství samozřejmě zastupují především ženy, které kvůli svému postavení ve společnosti neměly možnost získat vzdělání.

Vznik vědeckého porodnictví nemá přesné datum, odehrával se na konci 17. století a završen byl na konci 18. století. Období osvícenství vneslo řád do tehdejších poněkud nekontrolovaných porodnických praktik. Byl zahájen proces vzdělávání babiček a oboru porodnictví se ve velkém začali věnovat muži.³⁷ Ve vědeckém porodnictví dělí chirurgy od porodních bab především používání nástrojů, nejdříve pro zmenšující operace, dále využívaly kleště.³⁸

Uplatnění mužů v porodnictví se pomalu šířilo Evropou, začalo u bohatých rodin, které si volaly k porodu muže. Docházelo k novým fyziologickým a patologickým objevům, s těmi

³² tamtéž, s. 39 - 40

³³ tamtéž, s. 48

³⁴ TINKOVÁ, Daniela. *Tělo, věda, stát: zrození porodnice v osvěcenské Evropě*. Praha: Argo, 2010. Každodenní život. s. 108.

³⁵ DOLEŽAL, Antonín. *Od babictví k porodnictví*. Praha: Karolinum, 2001. s. 50

³⁶ tamtéž, s. 56

³⁷ tamtéž, s. 48.

³⁸ tamtéž, s. 97

byly seznámeni pouze lékaři. Navíc se o porodních babičkách říkávalo, že rády holdují alkoholu. Lékaři tak zastupovali i roli ochránců rodiček před těmito bábami.³⁹

Přítomnost mužů u porodu byla do 17. století ojedinělou skutečností a jednalo se o kritické případy, například nutnosti císařského řezu či zmenšující operace. Chirurg ke zmenšujícím operacím používal hrozivě vypadající nástroje, přítomnost lékaře u porodu tak mnohdy způsobovala spíše strach.⁴⁰ Zlom pro mužské porodníky nastal, když se jim podařilo kleštěmi zachránit dítě. Právě používání kleští je zásah porodníků, který porodní bába nepraktikovala. V závislosti na těchto případech se chirurgové snažili účastnit porodů stejnou měrou, jako porodní báby.⁴¹ U porodních bab stanovení, která by diktovala jejich práci, dlouho neexistovala. U každého porodu existovala možnost komplikací, proto byla stanovena pravidla pro volání chirurga.⁴² V 18. století se zintenzivňuje snaha vyvrátit pověry, tomu přitěžují nejasné hranice mezi pověrami a náboženstvím.⁴³ Církev do medicíny zasahovala zakládáním nemocnic, sirotčinců, leprosárií. Měla ovšem i velmi negativní postoje proti nezávislosti vědy na teologii, například odrazovala od pitev lidí. Při porodu nerozlišovala hodnotu života plodu a matky, důraz kladla především na zajištění křtu.⁴⁴

Medikalizace – Maskulinizace

Osvícenské státy kladly důraz na kvalitu a délku života svého obyvatelstva. Medicína zde představuje novou funkci moci. V průběhu 18. století se evropské státy snažily o vytvoření profesionálního, zdravotnického aparátu. Zdravotnictví, lékařské fakulty a podobná zařízení, nově podléhají kontrole státu. Rozšířil se tím vliv lékařů nad kontrolou životů a prostředí obyvatel prostřednictvím medicíny. Tento proces se nazývá medikalizace.⁴⁵ Medikalizační proces probíhal v evropských zemích různým způsobem. Medikalizace pronikla i do intelektuální oblasti a postavila proti sobě otázky zdraví a nemoci, normálního a nenormálního. Stát prostřednictvím těchto nových norem a nařízení podporuje nebo přímo

³⁹ Prof. PhDr. LENDEROVÁ, Milena, CSc., *Od magie k porodnici: Porod a porodnictví v období novověku*, dostupné z: www.solen.cz/pdfs/int/2003/03/17.pdf

⁴⁰ TINKOVÁ, Daniela. *Tělo, věda, stát: zrození porodnice v osvícenské Evropě*. Praha: Argo, 2010. Každodenní život. s. 108

⁴¹ JADRNÁ MATĚJKOVÁ, Hana. „Neznalé“ báby a „vzdělaní“ lékaři?: konstrukce (ideální) porodní báby a strategie vytváření autority ve spisech autorek a autorů raně novověkých porodnických příruček z německojazyčných oblastí. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2016. s. 28 – 29

⁴² DOLEŽAL, Antonín. *Od babictví k porodnictví*. Praha: Karolinum, 2001. s. 79

⁴³ tamtéž, s. 81

⁴⁴ tamtéž, s. 87

⁴⁵ TINKOVÁ, Daniela. *Tělo, věda, stát: zrození porodnice v osvícenské Evropě*. Praha: Argo, 2010. Každodenní život. s. 95 - 96

nutí společnost k tomu, aby se dobře starala o své zdraví.⁴⁶ V lékařském diskurzu bylo mužské tělo synonymem těla lidského, bylo ceněné jako tělo výrobce, vojáka, kněze či vládce. S rostoucím tlakem státu na kvalitu obyvatelstva rostou snahy o snížení vysoké novorozenecké úmrtnosti i snížení rizik pro těhotné a rodící ženy. Ženské tělo se stává nástrojem nové populacionistické politiky.⁴⁷ Vědecký argument, který nahrazuje náboženské smýšlení, se snaží prokázat, že stav podřízenosti žen vychází z přírody. Tento argument se proměnil ve „zjevnou pravdu“. ⁴⁸ Mnozí lékaři smýšlejí o ženské bytosti jako o věčně sužované nemocemi, menstruací, těhotenstvím, ale také duševně křehké.⁴⁹

V 18. století v Evropě vznikaly speciální porodnické ústavy a školy. Zatímco tyto ústavy a školy vyučovaly porodní báby, vedení bylo v mužských rukách. Kurzy vedly muži, učebnice psali muži, kandidátky byly zkoušené komisí, která se skládala z mužů.⁵⁰ Vyučovalo se vyšetření těhotné zevní a vnitřní, vedení fyziologického porodu a rozpoznání případných komplikací. Kurzy trvaly různě dlouhou dobu, několik měsíců až rok, na závěr kurzu byly studentky přezkoušené. Zkouška se skládala z teoretické i praktické části.⁵¹

Nelze popřít, že právě medikalizace se zasloužila o rozvoj porodnictví nejen díky centralizaci a přenosu informací, ale i vytvořením potřeby, kterou podpořila širší výuka, se psaly a šířily texty o poznacích z porodnictví.⁵²

Osvícenské reformy skrze profesionalizaci oboru předávají vedení mužům, ti udávají pravidla a normy. Dvorský dekret z roku 1749 nařizuje, aby porodním bábám a jejich pomocnicím byly předvedeny pitvy ženských mrtvol. U nás to realizuje pruský chirurg a pražský porodník Gastayer.⁵³ Pro České země je důležitý Zemský zdravotní řád z roku 1753, který upravuje výuku a zkoušky pro porodní báby. Vyzkoušené porodní báby nosily odznak. Přetrvávala ovšem i babská zaostalost. Další rozpor vznikl mezi licencovanými bábami a lékaři, chirurgy a lékárníky. Tyto spory vznikaly pro zákazy bab léčit, předepisovat recepty a

⁴⁶ tamtéž, s. 95 - 97

⁴⁷ LENDEROVÁ, Milena, Daniela TINKOVÁ a Vladan HANULÍK. *Tělo mezi medicínou a disciplínou: proměny lékařského obrazu a ideálu lidského těla a tělesnosti v dlouhém 19. století*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2014. Česká historie. s. 126 - 128

⁴⁸ TINKOVÁ, Daniela. *Tělo, věda, stát: zrození porodnice v osvícenské Evropě*. Praha: Argo, 2010. Každodenní život. s. 74

⁴⁹ tamtéž, s. 87 - 88

⁵⁰ DOLEŽAL, Antonín. *Od babictví k porodnictví*. Praha: Karolinum, 2001. s. 61

⁵¹ TINKOVÁ, Daniela. *Tělo, věda, stát: zrození porodnice v osvícenské Evropě*. Praha: Argo, 2010. Každodenní život. s. 121

⁵² DOLEŽAL, Antonín. *Od babictví k porodnictví*. Praha: Karolinum, 2001. s. 64

⁵³ tamtéž, s. 89

sestavovat léky.⁵⁴ Právě zde je vidět autorita mužů, i ty báby, které mají jistou vzdělanost a zkušenost, jsou podrobeny kritice, jakmile překročí hranice, které jim nastavili vzdělanci. Dle nařízení z roku 1761 měli být nekvalifikovaní chirurgové, lékárníci a báby stíháni pokutami. Od roku 1783 bylo dekretem nařízeno, aby krajší fyzikové, kteří jsou zároveň magistry porodnictví, vyučili a vyzkoušeli nezkoušené porodní báby. Pokud ovšem chtěly báby provozovat činnost ve městech, potřebovaly univerzitní diplom.⁵⁵ Existoval velký rozdíl ve výuce venkovských porodních bab a jejich městskými kolegyněmi. Ten mizí s dvorským dekretem z roku 1804, který stanovuje pevný program výuky. Dekret z roku 1810 již stanovuje zkoušky babiček a má po nich podobné nároky jako pro porodníky, na rozdíl od porodníků nemusí skládat zkoušku z nástrojů a nástrojového porodnictví.⁵⁶

Spolu s obecně platnými zákonnými nařízeními babskou činnost regulují i pro ně specifické instrukce. Profesionalizace porodních babiček neprobíhala s dostatečnou efektivností, stát po anketě nachází odůvodnění ve špatném sociálním a ekonomickém postavení babiček, snaží se jim tedy poskytnout možné úlevy a jejich situaci zlepšit.⁵⁷ Báby se studiu všemi možnými způsoby vyhýbaly. Nejčastěji fungovaly zkušené, ale nezkoušené báby, které odmítaly odejít do Prahy na kurz.⁵⁸ Během 19. století postupně přicházelo více adeptek a docházka kurzů se stala disciplinovanější. Zkoušené báby pak byly zvýhodněny při hledání zaměstnání. Často o nabytí diplomu nestály začátečnice, spíše si praktikující báby chtěly svou praxi zlegalizovat.⁵⁹ I nezkoušené báby byly omlouvané a činnost jim nebyla zakázána, měly totiž důvěru lidí. Často se čekalo, až nezkoušená zemře a pak se na její místo dosadila zkoušená.⁶⁰

Vzdělávání porodních bab v Praze

Od konce 18. století až do první poloviny 20. století probíhala institucionální výuka v Praze a v Olomouci. V Praze na praxe studenti a studentky chodili do porodnice u sv. Apolináře. Zde jeden čas zastával funkci profesora teoretického a praktického porodnictví Antonín Jungmann, autor první české učebnice, který se intenzivně věnoval nejen rozvoji

⁵⁴ tamtéž, s. 95

⁵⁵ LENDEROVÁ, Milena. *Ženy s kufříkem a nadějí: porodní báby a asistentky v českých zemích od poloviny 19. do poloviny 20. století*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2019. s. 30

⁵⁶ tamtéž, s. 31

⁵⁷ tamtéž, s. 32

⁵⁸ TINKOVÁ, Daniela. *Tělo, věda, stát: Zrození porodnice v osvícenské Evropě*. Praha: Argo, 2010, s. 455 – 468.

⁵⁹ tamtéž, s. 471 - 472

⁶⁰ tamtéž, s. 481 - 483

fakulty, ale také výuce. Pod jeho vedením pražská porodnická škola získala evropský věhlas.⁶¹ Jeho příručka *Úvod k babení*, vyšla v opakovaných vydáních a byla velmi oblíbená.⁶² Jungmann například říká, že babička má být moudrá, zkušená, klidná, dále i vyjmenovává její pomůcky.⁶³ Jungmann přednášel a učil porodnické umění až do roku 1850. Po jeho odchodu do penze byla ve stejný rok porodnická klinika nařízením ministerstva kultury a vyučování rozdělena na kliniku pro výuku mediků a kliniku pro výuku babiček. V roce 1852 byl přijat návrh na reformu vzdělání porodních bab. Dosavadní teoretický kurz byl zrušen a za rok se vystřídaly tři čtyřměsíční teoreticko-praktické kurzy, střídavě v českém a německém jazyce.⁶⁴ Roku 1891 byla klinika pro vzdělání babiček odloučena od fakulty a byla zřízena samostatná škola babická v Praze.⁶⁵ Další zajímavou postavou v českém porodnictví byl profesor Vojtěch Vyšín, který působil na babické škole v Olomouci a jako primář v tamní zemské porodnici, napsal knihu *Babictví, učebná kniha o porodnictví pro báby porodní v roce 1888* a zahrnul v ní i nově zavedená nařízení, nově zavedené metody a instrukce pro porodní báby. Babické instrukce z roku 1881 nařizují mimo jiné zapisovat průběh porodu do tabulek narozených a do deníku.⁶⁶

Transformace v porodní asistentky

Přestože koncem 19. století v Čechách docházelo k úpravě regulace porodních bab, situace vzdělávání, rovnoměrného rozmístění porodních bab po celé republice, ani jejich hmotného a sociálního zajištění, nebyla dostačující. Neexistovala instituce, která se zabývala problémy tehdejšího babictví. Do odborných debat, které vypukly před první světovou válkou, se postupně přidávaly vzdělané a aktivní představitelky babického stavu.⁶⁷ Časem začaly vznikat nové spolky, které vydávaly své časopisy. V roce 1907 zveřejnil *Časopis*

⁶¹ LENDEROVÁ, Milena. *Ženy s kufříkem a nadějí: porodní báby a asistentky v českých zemích od poloviny 19. do poloviny 20. století*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2019. s. 36

⁶² RUBEŠKA, Václav. Příspěvky k dějinám porodnictví v Čechách. In: *Československá gynekologie*, 1968, r. 33, č. 5, dostupné z: www.digitalniknihovna.cz

⁶³ JUNGSMANN, A.: *Umění babické k užítu ženám při porodu obskuhugjým vydané*, Praha: Jan Herl, 1814. dostupné z: www.digitalniknihovna.cz

⁶⁴ LENDEROVÁ, Milena. *Od porodní báby k porodní asistentce*, In: *Theatrum historiae 1*. Sborník prací Katedry historických věd Fakulty filozofické Univerzity Pardubice. Pardubice. 2006. s. 132

⁶⁵ tamtéž, s. 133

⁶⁶ Vojtěch VYŠÍN, *Babictví, učebná kniha o porodnictví pro báby porodní*, Olomouc 1888, s. 4 – 7, 272 - 277. dostupné z: www.digitalniknihovna.cz

⁶⁷ LENDEROVÁ, Milena. *Ženy s kufříkem a nadějí: porodní báby a asistentky v českých zemích od poloviny 19. do poloviny 20. století*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2019. s. 55

porodních babiček požadavky, kterým předcházelo jednání Spolku porodních babiček pro Moravu a Slezsko.⁶⁸ Tyto požadavky byly předloženy českému a moravskému sněmu. Zahrnovaly například požadavek účelného vzdělání i požadavek rozmístění porodních babiček v méně zalidněných oblastech, či zajištění dostatečných příjmů. O těchto jejich požadavcích sněmy několikrát jednaly, nakonec však k žádným velkým změnám nedošlo. Nadále tedy chyběl dohled, systematické vzdělávání i řádné odměňování.⁶⁹

Během první světové války byla debata o změnách přerušena, pokračovala roku 1917, kdy poslanec Říšské rady Emanuel Formánek vyzval *Zemskou jednotu porodních babiček*, aby vyslala do Vídně delegaci. Po domluvě mělo dojít ke zkvalitnění vzdělání, zavedení titulu porodní asistentky, fixnímu platu a rozmístění i do méně osídlených oblastí. K žádné z těchto změn oficiálně nedošlo.⁷⁰

V letech 1920 a 1922 vyšly zákony, které převáděly péči o všechny zdravotnické záležitosti zajišťované obcemi do státní správy, orgány státní správy se snažily vyrovnat rozdíly mezi českými zeměmi, Slovenskem a Podkarpatskou Rusí. Usilovaly o hygienický dohled a zkvalitnění péče.⁷¹

Roku 1928 byla zákonem upravena pomocná praxe porodnická. Zákon definoval pomocnou praxi porodnickou jako samostatnou pomoc při pravidelném těhotenství, porodu a šestinedělí, samostatné ošetřování novorozenců a kojenců, nepotřebujících ošetření lékařského, dále jako asistenci lékaři při ošetřování. Porodní asistentky u patologických případů musely včas zavolat lékaře. Bezproblémový porod, zůstává tedy v rukou asistentek. Vzdělání již nesmělo být kratší než 10 měsíců, zároveň ale nemělo přesáhnout dva roky.⁷²

V letech 1930-1939 existovaly pouze dva státní vzdělávací ústavy. Studium bylo desetiměsíční. Roku 1945 stoupl počet ústavů pro výchovu a vzdělání porodních asistentek na sedm.⁷³

V roce 1947 došlo ke změně vzdělávání, čímž bylo studium prodlouženo z deseti měsíců na dvouleté studium. V této době probíhala výuka ve dvou porodních ústavech pro

⁶⁸ tamtéž, s. 55 - 56

⁶⁹ tamtéž, s. 56 - 57

⁷⁰ tamtéž, s. 58 - 59

⁷¹ tamtéž, s. 59 - 60

⁷² LENDEROVÁ, Milena. *Ženy s kufříkem a nadějí: porodní báby a asistentky v českých zemích od poloviny 19. do poloviny 20. století*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2019. s. 65 - 66

⁷³ Návrh Ústřední jednoty porodních asistentek na zřízení dvouleté školy v Praze pro výchovu a vzdělání porodních asistentek. In: *Věstník Ústřední jednoty porodních asistentek pro Čechy a Moravu*. Praha: Ústřední jednoty porodních asistentek, 1945, r. 33, č. 4, dostupné z: <https://www.digitalniknihovna.cz/nlk>

výchovu porodních asistentek, a to v Pardubicích a Ostravě.⁷⁴ V České republice dále docházelo k častým změnám ve vzdělávání. Nejprve došlo ke změně vzdělávání pro porodní asistentky nastupující v roce 1955, kdy bylo zavedeno čtyřleté studium s maturitou. Porodní asistentky se vzdělávaly dva roky společně s všeobecnými sestrami a následně dva roky zvlášť.⁷⁵ K další změně došlo v roce 1958, kdy bylo zavedeno dvouleté navazující pomaturitní vzdělávání, které mohly porodní asistentky studovat denní nebo dálkovou formou.⁷⁶

Ve školním roce 1974/75 bylo ukončeno čtyřleté vzdělávání. Ženské sestry, které nahradily porodní asistentky, měly stejné kompetence jako zdravotní sestry a autonomní úlohu porodní asistentky převzal lékař. K další změně došlo až v roce 1993, byl zpětně změněn název oboru z ženské sestry na porodní asistentku, kompetence ale zůstaly stejné. Porodním asistentkám nebyla vrácena jejich původní autonomie, ta stále zůstávala v rukou lékaře. Ve školním roce 1995/96 vznikl studijní obor Diplomovaná porodní asistentka, který nahradil bývalé dvouleté pomaturitní studium.⁷⁷

Porodnice v. porod doma

Ve středověku existovaly, ve velkých evropských městech, nalezince i útulky pro chudé, uchýlovaly se tam svobodné matky, nebo se tam dítě odneslo do nalezince. Porodnice se zakládaly v době osvícenství. V druhé polovině 19. století bylo uzákoněno, že nemocnice mohou přijímat pouze chudé ženy či případy výhradně patologické. Většina ústavních porodů proběhla v zemských nemocnicích.⁷⁸ Do let první republiky nebylo možné zavést ústavní péči celoplošně. Až v období meziválečném začaly být do ústavů přijímány i bezrizikové porody.⁷⁹ Návrh ministerstva z roku 1919 dokonce ústavní porody propagoval.⁸⁰

Doktor Josef Opletal vydává článek, ve kterém se zabývá otázkou místa porodů. Úmrtnost matek i dětí při porodu již byla znatelně snížena. Dokonce uvádí, že v domácnostech je úmrtnost při porodech vyšší. Vyzdvihuje výhody ústavů jako asepsi, instrumentárium, pohotový personál. Tvrdí, že pro bezvadné vedení porodu je nejvhodnější moderně vybavený porodní ústav. Ve velkoměstech na Západě jsou téměř všechny porody

⁷⁴ VRÁNOVÁ, Věra. *Historie babictví a současnost porodní asistence*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci Lékařská fakulta, 2007. s. 89

⁷⁵ tamtéž, s. 89

⁷⁶ tamtéž, s. 90

⁷⁷ tamtéž, s. 89 - 90.

⁷⁸ LENDEROVÁ, Milena. *Ženy s kufříkem a nadějí: porodní báby a asistentky v českých zemích od poloviny 19. do poloviny 20. století*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2019. s. 282

⁷⁹ tamtéž, s. 284

⁸⁰ tamtéž, s. 61

odvedeny v ústavech nebo sanatoriích. Upozorňuje na zastaralý zákon o nemocnicích z roku 1888, který zakazuje přijímání rodiček mimo nejdůležitější potřebu, a v Čechách tomu překáží. V jeho době nebyl tento zákon až tak dodržován, i městské ženy rodily ve veřejných, či soukromých ústavech, neboť věřily, že se tam dočkají dokonalého ošetření.⁸¹

Doktor říká, že báby často poslaly pro pomoc pozdě, protože se bály ušlého zisku, když porod za ně dokončil lékař. Zároveň připouští, že s ústavním porodnictvím výdělečná činnost asistentek klesla, pro požadavky doby. Netvrdí, že by ústav mohl vyhovět potřebě každé rodičky. Za ideální považuje ústavy rezervovat pouze pro patologie. Bohužel pohodlí, krize, bída a jiné vedly rodičky do ústavů.⁸²

Porodní asistentky, které zajišťovaly porody doma, musely posílat hlášení o porodech vždy v neděli poštou na Ústřední zdravotní úřad. Správnost údajů pak byla kontrolována, nehlášení porodů bylo trestáno. Zda je lepší родit doma nebo v ústavu se věnuje ve svém článku MUDr. Vojta. Vysvětluje vyšší úmrtnost v ústavech tím, že se zde hromadí více patologií nebo jsou přivezeny komplikované porody započaté doma.⁸³

Aby se zlepšila úroveň péče, byly vydávány články, které pojednávaly o potřebných věcech k uskutečnění porodu doma. Věnovaly se od instrukcí pro zajištění pomůcek, pravidel pro volání lékaře, či návodů, jak ošetřit dítě a kam hlásit narození, předání matky do další péče. Hlavní důraz je kladen na čistotu rukou, porodního pole i pomůcek, na dezinfekci a sterilizaci.⁸⁴

V průběhu padesátých let docházelo stále k přesunům porodů do nemocnic, nejdříve v Čechách o něco později na Moravě. V České republice vedly fyziologické porody porodní asistentky, které také ošetřovaly porodní poranění. Úlohou lékaře bylo zasahovat do porodu jen v případě komplikací nebo patologického porodu.⁸⁵

V šedesátých letech se už téměř všechny odehrávaly v porodnicích. V té době měla porodní asistentka velké pravomoci, vedla porody, šila poranění. Lékař do práce asistentky nezasahoval, pouze dohlížel. Malá část asistentek stále pracovala v terénu a starala se o ženy

⁸¹ Dr. OPLETAL, Josef. Ošetření rodiček v ústavu a v domácí péči. In: *Časopis porodních asistentek*, Brno: Sdružení porodních asistentek pro Moravu, Slezsko a Slovensko, 1938, r. 10., č. 4., dostupné z: <https://kramerius.medvik.cz>

⁸² tamtéž

⁸³ MUDr. VOJTA: Porod doma nebo v ústavě? In: *Věstník věnovaný zájmům porodních asistentek*. Praha: Ústřední jednota porodních asistentek, 1941, r. 29, č. 12, dostupné z: www.digitalniknihovna.cz

⁸⁴ MUDr. KADLEC, Karel. Pokyny pro porodní asistentky o vedení porodu v domácnosti. In: *Věstník věnovaný zájmům porodních asistentek*. Praha: Ústřední jednota porodních asistentek, 1945, roč. 33, č. 7, dostupné z: www.digitalniknihovna.cz

⁸⁵ DOLEŽALOVÁ, Jana. *Hovory s porodní bábou*. Praha: Argo, 2006, s. 13 - 14.

během těhotenství. S přesunem porodů do porodnic a pozdější postupnou ztrátou kompetencí se ztratila úcta k porodním bábám. Přestaly v kraji postupně fungovat a s dalšími generacemi se pojem porodní asistentka vytratil.⁸⁶ Docházelo k systematizaci zdravotní péče a bylo usilováno o přesun veškerých porodů do porodnic. Ubývalo domácích porodů i porodních asistentek, které je zajišťovaly. Porodní asistentky se přesouvaly do nemocnic, kde ztrácely svou nezávislost a podřizovaly se lékařské autoritě.⁸⁷

Porodní asistentky dnes

Činnost porodní asistentky dnes upravuje Zákon č. 96/2004 Sb. o podmínkách získávání a uznávání způsobilosti k výkonu nelékařských zdravotnických povolání a k výkonu činností souvisejících s poskytováním zdravotní péče a o změně některých souvisejících zákonů.

Odborná způsobilost k výkonu povolání porodní asistentky se získává absolvováním tříletého akreditovaného zdravotnického bakalářského studijního oboru pro přípravu porodních asistentek. Nebo absolvováním tříletého studia v oboru diplomovaná porodní asistentka na vyšších zdravotnických školách, pokud bylo studium prvního ročníku zahájeno nejpozději ve školním roce 2003/2004, či střední zdravotnické školy v oboru ženská sestra nebo porodní asistentka, pokud bylo studium prvního ročníku zahájeno nejpozději ve školním roce 1996/1997.

Výkonem povolání porodní asistentky je poskytování zdravotní péče v porodní asistenci. To znamená zajištění nezbytného dohledu, poskytování péče a rady ženám během těhotenství, při porodu a šestinedělí, pokud probíhají fyziologicky, vedení fyziologického porodu a poskytování péče o novorozence. Součástí této zdravotní péče je také ošetrovatelská péče o ženu na úseku gynekologie. Porodní asistentka se ve spolupráci s lékařem podílí na preventivní, léčebné, diagnostické, rehabilitační, paliativní, neodkladné nebo dispenzární péči.⁸⁸

Dnešní uchazečky o povolání porodní asistentky musí vystudovat tříletý obor porodní asistence na vysoké škole. Po dokončení studia absolventky získávají titul bakalář. Studium probíhá v deseti městech v České Republice. Jsou jimi Praha, Brno, Ostrava, Plzeň, České Budějovice, Hradec Králové, Olomouc, Pardubice, Zlín a Ústí nad Labem. Kromě teoretické výuky musí studentky absolvovat povinnou praktickou výuku, kde se učí různým praktickým

⁸⁶ tamtéž, s. 13 - 14.

⁸⁷ LENDEROVÁ, Milena. *Ženy s kufříkem a nadějí: porodní báby a asistentky v českých zemích od poloviny 19. do poloviny 20. století*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2019. s. 371

⁸⁸ Zákon č. 96/2004 Sb., dostupné z: www.zakonyprolidi.cz/

dovednostem, které je nutné znát a umět pro výkon povolání porodní asistentky bez odborného dohledu.⁸⁹

Boj žen o vzdělání

Jak jsem ukázala, porodnictví spadlo postupně pod kontrolu mužů, kteří si jako lékaři udržovali prestiž. Ženy byly vytlačeny z vlivných pozic. Než přejdu k příkladu, MUDr. Anny Honzákové, přiblížím, jak vzdělání a s ním i prestižní postavení v porodnictví, zůstávalo v zajetí mužů.

Vzdělávání dívek

Marie Terezie schválila roku 1774 všeobecný školní řád, který stanovil stejná pravidla vzdělání pro obě pohlaví. Vzdělávací povinnost byla určena pro všechny děti od šesti do dvanácti let, pro chlapce a dívky bez ohledu na sociální postavení. Zákon ovšem neznamenal povinnou školní docházku, pouze závaznou vzdělávací povinnost. Dítě se mohlo vzdělávat doma, muselo se však dvakrát do roka podrobit prověření vědomostí. Učební plán nebyl pro obě pohlaví shodný. Stejný byl počet vyučovacích hodin. Na rozdíl od chlapců měly dívky výuku ženských ručních prací, namísto základních předmětů. Tento předmět se jako povinný udržel až do konce první republiky.⁹⁰

Dívky až do roku 1780 nemusely do školy docházet vůbec, pokud si to rodiče nepřáli. S nařízením Josefa II. se tato možnost vytratila, početně však chlapci stále dívky převyšovali.⁹¹ Snaha o dodržování řádné školní docházky trvala celou první polovinu 19. století. Nižší vrstvy vzdělání nepovažovaly za prvotní cíl svého života. Děti z vyšších vrstev většinou školy také nenavštěvovaly, jejich rodiče nevěřili kvalitě školy, měli strach z nakažlivých nemocí či ze špatné společnosti. Domácí učení se skládalo z literárních předmětů, náboženství, hudby, ženské ruční práce. Naopak minimální byla výuka matematiky a přírodních věd.⁹²

Přes všechny posuny bylo i v 19. století vzdělání ženy stále považováno za útok na manželskou instituci. Od roku 1878 se odehrávaly ojedinělé maturity dívek na chlapeckých gymnáziích. Ovšem škola, která by je na ně připravila, neexistovala.⁹³ Gymnaziální vzdělání bylo stále chápáno hlavně jako příprava na univerzitu a tudíž pro ženy nepotřebné. Z

⁸⁹ VRÁNOVÁ, Věra. *Historie babictví a současnost porodní asistence*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci Lékařská fakulta, 2007. s. 91 - 92

⁹⁰ LENDEROVÁ, Milena a kolektiv autorů. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Nakladatelství LN, Praha, 2009. s. 89.

⁹¹ tamtéž, s. 88.

⁹² tamtéž, s. 90 – 91.

⁹³ ŠTRBÁŇOVÁ, Soňa. *Žena ve vědě v letech 1840 – 1989*. [cit. 8. 2. 2011]. dostupné z: <http://www.veda.cz/article.do?articleId=22769>

iniciativy Elišky Krásnohorské vznikl Spolek pro ženské studium Minerva. Po překonání různých překážek se spolek zasloužil o založení první dívčí střední školy roku 1890. Gymnázium, jakožto soukromý ústav, nemohlo vydávat maturitní vysvědčení s nezbytným oprávněním pro vstup na univerzitu. Možností bylo skládat maturity externě na chlapeckém Akademickém gymnáziu. Právo vlastní maturity získala Minerva až v roce 1908.⁹⁴

Po založení gymnázia ženám teoreticky nic nebránilo ve vysokoškolském studiu, navíc ministerský dekret z roku 1878 povoloval ženám účastnit se vysokoškolských přednášek. Pět dívek, které požádaly lékařskou fakultu pražské univerzity o povolení studovat, byly odmítnuty. Teprve po složitém jednání a překonání obstrukcí ze strany vysokoškolských profesorů došlo k postupnému přístupu žen na univerzity.⁹⁵ Habsburská monarchie umožnila přístup ženám jen na dvě fakulty, první byla filozofická fakulta, kde ženy mohly působit od roku 1897. Druhou bylo studium lékařství, kam na českou fakultu mohly docházet od roku 1900.⁹⁶ Až za první republiky se studentkám otevřely dveře ostatních fakult. Právnická fakulta přijala první studentky roku 1918. Roku 1920 zpřístupnilo studium ženám České vysoké učení technické. Poslední ženami obsazenou fakultou byla lesnická, a to až roku 1945.⁹⁷

Anna Honzáková – Matka matek

Anna Honzáková se narodila 16. listopadu 1875 v Kopidlně,⁹⁸ byla první českou lékařkou, která promovala na české Karlo-Ferdinandově univerzitě v Praze.⁹⁹ Anna byla historicky třetí promovaná česká lékařka, její předchůdkyně získaly diplom mimo Rakousko-Uhersko.¹⁰⁰ Byla také první odbornou lékařkou se soukromou praxí a první

⁹⁴ UHROVÁ, Eva. *Anna Honzáková a jiné dámy*. [Česko]: E. Uhrová, c2012. s. 17 - 23

⁹⁵ ŠTRBÁŇOVÁ, Soňa. *Žena ve vědě v letech 1840 – 1989*. [cit. 8. 2. 2011] dostupné z: <http://www.veda.cz/article.do?articleId=22769>

⁹⁶ UHROVÁ, Eva. *Anna Honzáková a jiné dámy*. [Česko]: E. Uhrová, c2012.

⁹⁷ ŠTRBÁŇOVÁ, Soňa. *Žena ve vědě v letech 1840 – 1989*. [cit. 8. 2. 2011] dostupné z: <http://www.veda.cz/article.do?articleId=22769>

⁹⁸ SOA Zámorsk, *Matrika narozených 1863-1879 v Kopidlně*, s. 212. zpřístupněno: Z. Dubová, J. Hlávková, J. Kuba, M. Novotný, K. Pavlíková, M. Paukert. *Sbírka matrik Východočeského kraje 1587-1949* [Archivní pomůcka č. 8700] [online]. Zámorsk: Státní oblastní archiv, 2020. dostupné z: https://stare.vychodoceskearchivy.cz/zamorsk/files/2020/08/8700_Sbrika-matrik-Vychodoceskeho-kraje-1587-1949_NAD_190-stav-2020-08-18.pdf

⁹⁹ *Matrika doktorů české Karlo-Ferdinandovy univerzity II. (1900–1908)*, s. 681 [online]. Univerzita Karlova dostupné z:

<https://is.cuni.cz/webapps/archiv/public/book/bo/1662070835117222/96/?lang=cs>

¹⁰⁰ UHROVÁ, Eva. *Anna Honzáková a jiné dámy*. [Česko]: E. Uhrová, c2012, s. 32

školní lékařkou u nás. Angažovala se i jako publicistka a pracovnice v ženském hnutí. Za všechna svá úsilí si získala přezdívku „Matka matek“.¹⁰¹

Narodila se v rodině Jana Honzáka, městského a zámeckého lékaře. Anna už jako dítě chodila k otci do ordinace, dokonce s ním jezdila i do domu pacientů. Její otec plánoval poslat Annu studovat medicínu do ciziny. Rakousko-Uhersko totiž neumožňovalo dívkám řádně studovat. Jeho náhlé úmrtí studijní plán překazilo a matka rodinu přestěhovala do Prahy.¹⁰²

Roku 1890 se, díky Elišce Krásnohorské, otevřelo první soukromé dívčí gymnázium ve střední Evropě s názvem Minerva. Vznik gymnázia celkově velmi významný pro ženskou emancipaci a označoval velký krok v dívčím vzdělávání. Ovšem zpočátku se, kvůli zkrácenému studiu, škola nemohla oficiálně nazývat gymnáziem, byla pouze střední školou s přípravkou.¹⁰³ Společnost se ke vzdělávání žen stavěla vlažně, někdy až s odporem. Honzákovi nevěřili, že role ženy by měla spočívat v domově.¹⁰⁴ Anna gymnázium absolvovala s vyznamenáním. Během jejího studia si nikdo nebyl jistý, zda studentky Minervy pustí k maturitní zkoušce. Roku 1895 bylo povoleno dívkám starším osmnácti let požádat si o možnost složení maturitní zkoušky, zároveň Akademický senát oznámil, že je prohlásí za nezpůsobilé k univerzitnímu studiu. Maturitní zkoušku musela Anna skládat na Akademickém gymnáziu.

Minervistky byly částí společnosti jako ženy brány za fyzicky a psychicky slabší. Přesto po nich žádali větší výkony než po mužských studentech. Musely nejen splnit zkoušky, dokazující, že zvládají veškerou látku osmiletých gymnázií, oproti chlapcům neměly, ani s výbornými výsledky, možnost upuštění od ústní části zkoušky. Dále musely zaplatit vyšší maturitní poplatek.¹⁰⁵

V zahraničí se univerzity pomalu ženám otevíraly, v Praze změna přicházela s opožděním. Anna podala přihlášku na českou lékařskou fakultu v Praze a byla odmítnuta. Chytila se příležitosti navštěvovat přednášky na pražské německé univerzitě, ovšem bez možnosti složit závěrečné zkoušky. Anna a její kolegyně zakládaly petice a lobovaly za možnost řádně studovat.¹⁰⁶ V roce 1897 mohla přejít na českou fakultu, avšak

¹⁰¹ tamtéž, s. 87

¹⁰² tamtéž, s. 13 - 14

¹⁰³ tamtéž, s. 17, 24

¹⁰⁴ tamtéž, s. 19

¹⁰⁵ tamtéž, s. 28 - 30

¹⁰⁶ tamtéž, s. 34 - 35

stále bez statutu řádné posluchačky. Medičky byly vystavovány zesměšňování nejen ze strany svých mužských kolegů, ale i ze strany profesorů.¹⁰⁷ Až v roce 1900 bylo novým říšským zákonem umožněno ženám studium na lékařské fakultě. Studentka Honzáková se tak stala řádnou posluchačkou univerzity, které bylo umožněno složit závěrečné zkoušky. Anna, po pěti letech navštěvování přednášek, všechny zkoušky složila s výborným prospěchem. Stala se první ženou české univerzity, která promovala na doktorku veškerého lékařství 17. března 1902 v aule Karolina.¹⁰⁸

Následovalo praktikantství, Anna zprvu nastoupila jako instrumentárka u profesora Karla Maydla na chirurgické klinice, po jeho předčasné smrti přešla na gynekologii a porodnictví k profesoru Pawlíkovi. Zimní semestr Anna strávila vyšetřováním v ambulanci, asistováním u operací a gynekologickými zákroky. Letní semestr pak v porodnické klinice, kde dohlížela na těhotné, vedla porody a ošetřovala kojence. Kolegové a personál si byli ženou lékařkou stále nejisti, ale u rodiček byla velmi oblíbená.¹⁰⁹ Profesor Pawlík si ji velmi chválil, na volné místo asistenta ji ale nedoporučil. Tak si po letech praxe a marných žádostí o lékařské místo ve státní službě otevřela roku 1905 soukromou gynekologickou ordinaci v Praze v ulici Na Moráni.^{110, 111}

Tentýž rok o Anně Ženské listy napsaly: „*Její poradní hovorna je od prvního dne, kdy byla otevřena, útočištěm četného zástupu žen mladších i starších, jež s důvěrou a nadějí spěchají k vlídné této rádkyni. Sotva který mladý lékař při zahájení praxe může se těšit, že bude tak toužebně vyhledáván jako první naše lékařka v Praze.*“¹¹² V Ženských listech také inzerovala.

O její služby byl zájem. Počáteční ordinační hodiny musela s nárůstem pacientek prodloužit. Sociálně slabí byli léčeni zdarma, tuto praxi pravděpodobně odkoukala od svého otce či profesora Pawlíka. Bylo-li třeba, Anna také zastoupila jako praktická lékařka či terapeutka. A tak díky svým odborným znalostem a schopnostem i laskavému přístupu k lidem měla rozsáhlou klientelu ve všech vrstvách tehdejší společnosti, včetně mnoha známých československých umělkyní.¹¹³

¹⁰⁷ tamtéž, s. 39

¹⁰⁸ tamtéž, s. 43

¹⁰⁹ tamtéž, s. 44

¹¹⁰ *Lidové noviny*. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany v Brně, 1894-1919, ročník 13, číslo 39, dostupné z: <https://kramerius5.nkp.cz/>

¹¹¹ UHROVÁ, Eva. *Anna Honzáková a jiné dámy*. [Česko]: E. Uhrová, c2012. s. 46 - 47

¹¹² *Ženské listy: časopis pro záležitosti žen a dívek československých*. V Praze: F.A. Urbánek, 1873-1926., ročník 33, číslo 3, dostupné z: <https://www.digitalniknihovna.cz>

¹¹³ UHROVÁ, Eva. *Anna Honzáková a jiné dámy*. [Česko]: E. Uhrová, c2012. s. 48

Na počátku praxe zaměstnávala Anna porodní asistentku Hermínu Krásnou, dřívější asistentku profesora Pawlíka. Ta pro ni vyváběla nástroje a uváděla pacientky. Menší gynekologické operace prováděla Anna v ordinaci, porody doma. Porod v porodnici byl v té době degradující záležitostí. K porodu nižší a střední vrstva volala porodní bábu, vyšší lékaře. I přes své profesionální úspěchy a oblibu pacientek, Anna stále čelila ze strany svých mužských kolegů, posměškům a kritice.¹¹⁴

Anna nejen pořádala přednášky, také vydávala své články, kde se věnovala například hygieně. Její rady byly podobné těm, které šířila novinářka Karla Máchová v *Ženském listě*, periodiku namířeném na dělnické ženy.¹¹⁵ Anna věřila, že ženské spolky mohou své členky formovat a naplňovat sesterskou pospolitostí. Podporovala emancipační hnutí a tím i změny ve společnosti, které by ženám daly více možností v uplatnění. Byla aktivní v mnoha pokrokových spolcích, zejména ve *Spolku pro ženské studium Minerva*, v *Ženském klubu českém*, ve *Výboru pro volební právo žen v Ženské národní radě*. V roce 1930 spoluzaložila a na rok předsedala *Sdružení československých lékařek*. Spolku Minerva děkovala za přístup ke studiu.¹¹⁶ Do politiky se Honzáková přímo neangažovala, pokud bylo potřeba, pomáhala v tomto směru své přítelkyni Františce Plamínkové. Přála si občanské zrovnoprávnění žen a zlepšení jejich sociálního postavení.¹¹⁷

Svůj vztah ke gymnáziu Minerva obnovila, když se tam stala školní lékařkou, to značilo Annino další prvenství. Stala se už potřetí průkopnicí, lékařským diplomem, vlastní ordinací a také jako školní lékařka. Systematickými prohlídkami zjišťovala zdravotní stav žaček a zaznamenávala statistický materiál, s účelem vyvrácení názorů o škodlivosti studia na tělesný vývoj dívek. Výsledky potvrdily její teorii, že studium jim není na újmu.¹¹⁸ Tento názor o škodlivosti studia pro dívky a mateřství najdeme i v publikaci Antonína Ostrčila z roku 1933. Ten zároveň zpochybňuje, že je vzdělávání dívek prospěchem pro kulturní vývoj.¹¹⁹

Anna v rámci svých povinností také žačky průběžně vyučovala. Nižší ročníky si odseděly přednášky o správném držení těla a hygieně, vyšší například o následcích

¹¹⁴ tamtéž, s. 49 - 50

¹¹⁵ tamtéž, s. 50

¹¹⁶ tamtéž, s. 55,92

¹¹⁷ tamtéž, s. 58

¹¹⁸ tamtéž, s. 58

¹¹⁹ OSTRČIL, Antonín. *Klinická gynekologie pro lékaře a mediky*. V Praze: Fr. Řivnáč, 1933. s. 99

alkoholu a kouření.¹²⁰ Anna svůj post školní lékařky nedobrovolně opustila v červenci roku 1914. Důvodem bylo z části převzatí gymnázia městem, z části spor s Eliškou Krásnohorskou.¹²¹ Mezi Krásnohorskou a Annou byly dlouho vypjaté vztahy, usmířily se až roku 1925, pouze rok před smrtí Krásnohorské.¹²²

Ve třicátých letech u nás proběhla diskuze o potratových zákonech.¹²³ Přestože se Anna do politiky moc nezapojila, vyjádřila se názorem, že úvahy týkající se uživení dětí, mají početí předcházet, ne jej následovat. Na otázku potratů nahlížela z jiného úhlu, než jsme v dnešní době zvyklí. Odsuzovala tlak mužů na ženy, aby potrat podstoupily a vyhnuly se tak nákladům na výchovu dítěte. Dále vyzdvihovala možné zdravotní následky potratu pro ženu a apelovala, aby se neopomenula případná ztráta možnosti mateřství. Přerušování těhotenství přiznává za oprávněné v případě znásilnění. Honzáková věřila, že namísto podpory potratů by se měl klást větší důraz na pomoc rodičům, kteří se ocitnou ve finanční tísní. Chápala závažnost některých situací, přesto věřila, že potrat není řešením. Zнала matky, které rodily jedno dítě za druhým, prodělávaly těžké porody a muži jim vyčítaly, že jsou příliš plodné. Potkávala opilé otce, jejichž děti nebyly řádně krmeny. V ordinaci pak poskytovala pomoc ženám, co bez úspěchu toužily po dětech.¹²⁴

V roce 1937 založila Fond Anny Honzákové-Hlaváčové pro stáří nebo nemoc práce neschopných žen. Vzdala hold své matce za podstoupení rizika, když se rozhodla umožnit Anně studovat na gymnáziu a univerzitě. Do fondu uložila velkou část svých osobních úspor. Prostředky měly být vypláceny po její smrti. Podporu slíbila ženám, které byly duševně či tělesně postižené. Odepřela finanční pomoc ženám z bohatých měst a obcí, kde byla povinnost se o své sociálně slabé občany postarat, dále ženám práce neschopných, které mají finančně zajištěné příbuzné, a ženám dobrovolně nezaměstnaným. Zpočátku se o fond staralo devět žen - její sestra Albína Honzáková, Milada Petříčková-Pavlíková, Františka Plamínková, Marie Staňková, Marie Světničková, Vlasta Šperglová, Ludmila Vaňková a Fráňa Zeminová. Za nacistické okupace se ženy odpovědné za fond vystřídaly. V padesátých letech byl fond zabaven totalitním režimem.¹²⁵

¹²⁰ UHROVÁ, Eva. *Anna Honzáková a jiné dámy*. [Česko]: E. Uhrová, c2012. s. 59 - 60

¹²¹ tamtéž, s. 72 - 73

¹²² tamtéž, s. 84

¹²³ tamtéž, s. 76

¹²⁴ Anna Honzáková pro *Ženské listy: časopis pro záležitosti žen a dívek československých*. dostupné z: UHROVÁ, Eva. *Anna Honzáková a jiné dámy*. [Česko]: E. Uhrová, c2012. s. 107

¹²⁵ UHROVÁ, Eva. *Anna Honzáková a jiné dámy*. [Česko]: E. Uhrová, c2012. s. 99

Roku 1939 Anna opouští ordinaci kvůli zdraví. Spolku Minerva se blížilo padesáté výročí, plány na velké oslavy však nebyly. Anna se sešla s několika minervistkami, vystoupila v Radiožurnálu, kde zavzpomínala na Minerviny začátky, mluvila především o zásluhách Krásnohorské.¹²⁶

Anna Honzáková zemřela náhle v osm hodin večer 13. října 1940 v Praze na embolii.¹²⁷ Vzpomínku jí vzdaly její spolužačky, pacientky, umělkyně, lékařky a přítelkyně ze spolků. Národní listy, Národní politika, Lidové noviny, Časopis lékařů, Pestrý týden, všechny psaly o odchodu známé a oblíbené lékařky, vynikající odbornice a lidumilky.¹²⁸

¹²⁶ tamtéž, s. 99 - 100

¹²⁷ *Kniha úmrtí XVII. 1940.* s. 85 [online], dostupné z:

<http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=70bea432bed644b2a00e4dd492f7698b>

¹²⁸ UHROVÁ, Eva. *Anna Honzáková a jiné dámy.* [Česko]: E. Uhrová, c2012. s. 102 - 103

Závěr teoretické části

Asistence u porodů byla po dlouhou dobu samostatnou záležitostí žen, především v období středověku. Porodní báby sice byly kontrolovány církví, porody samotné, ale zůstávaly v ženských rukách. Církev se dále zasloužila o nepřístup lékařů k porodům. K porodům se v případě nouze zavolal chirurg, ten se specializoval na užívání nástrojů.

V novověku přistupuje lékař k porodu díky rozvoji vědy. Stát zasahuje do porodnictví a nařizuje lékaři vzdělat porodní báby. Ženy byly vyloučeny z možnosti vzdělávat se v medicíně a vzdělání lékaři, s teoretickými znalostmi, získávají v porodnictví autoritou. Porodní báby se povinně vzdělávaly na lékařských fakultách, staly se z nich první ženy, u kterých se vyskytla povinnost určitého vzdělání.

Ženy se k vyššímu vzdělání dostávají postupně až v 19. století, u nás první lékařka, Anna Honzáková, promuje až v roce 1902. Otevírá první ordinaci pod ženským vedením, stává se jednou z prvních žen s lékařskou autoritou.

Po druhé světové válce se porody masově přesouvaly do porodnic, zde již porodní asistentka porody vedla pod dohledem lékaře, a domácí porody se pomalu vytrácí. Postupně docházelo ke ztrátám kompetencí porodních asistentek. Roku 1965 byl změněn název pozice na ženskou sestru, spolu se změnou kompetencí se postupně ztrácí autonomie, porod se dostává pod vedení lékařů.

Roku 1993 proběhla zpětná změna názvu oboru na porodní asistentku, ztracené kompetence jim, ale navraceny nejsou. Dnes je porodní asistentka definována jako vzdělaný nelékařský zdravotnický pracovník.

Empirická část

V empirické části své práce se zaměřím na soudobý stav porodnictví u nás. Budu zde nahlížet na vztahy mužů a žen, na jejich vzájemné interakce. Dále analyzuji jejich názory, postoje. Nejdříve se zaměřím na paměti profesora Antonína Doležala, který měl, jako známý porodník, ojedinělý vhled do českého porodnictví.

Následovně problematiku genderu hledám v publikaci hovorů s Ivanou Königsmarkovou, která si zvolila u nás, v České republice, nevšední cestu soukromé porodní asistentky. V poslední části provedu vlastní rozhovory s vysloužilými porodními asistentkami. Zvolila jsem kombinaci analýzy a interpretace pramenů v kombinaci s metodou orální historie, právě pro snahu postihnout různé pohledy na problematiku.

Antonín Doležal

V následující části své práce, se zaobírám pamětmi významného českého porodníka posledního půlstoletí, profesora MUDr. Antonína Doležala, DrSc. Publikace je zaměřena na autorovy vzpomínky od první republiky, přes studium na gymnáziu během války, Pražské povstání a osvobození. Autor zde vzpomíná na své studium medicíny a vlastní praxi. Vše je doprovázeno komentáři o náladách, které převládaly ve společnosti. Náplň studia i praxe profesora Doležala byla velmi obsáhlá, pokusím se tedy nejdříve stručně přiblížit jeho kariéru, až poté obsah publikace analyzuji a interpretuji v kontextu genderové tematiky.

Antonín Doležal se narodil 20. 1. 1929 v Praze.¹²⁹ Pro povolání lékaře se rozhodl jako student gymnázia, inspirován byl profesorem mikrobiologie Kořínkem.¹³⁰ Studium na lékařské fakultě začal v roce 1948,¹³¹ jeho medicínské myšlení ovlivnil profesor Ladislav Borovanský.¹³² Pedagogickou činnost na lékařské fakultě zahájil již roku 1948, demonstroval zde studentům například oční pozadí, bazální metabolismus a jiné.¹³³ Pod vedením docentky Dagmar Benešové působil Antonín Doležal na patologii v dětské pitevně.¹³⁴ Jako student vedl v pražském ÚPMD¹³⁵ v Podolí fyziologickou laboratoř.¹³⁶ Po promoci v roce 1953 nastoupil na nově otevřené gynekologicko-porodnické oddělení v Kladně, kde získal zkušenosti v

¹²⁹ DOLEŽAL, Antonín. *Paměti porodníka*. Praha: Maxdorf, 2019. s. 27

¹³⁰ tamtéž, s. 116-118

¹³¹ tamtéž, s. 181

¹³² tamtéž, s. 183

¹³³ tamtéž, s. 191

¹³⁴ tamtéž, s. 196

¹³⁵ ÚPMD - Ústav pro péči o matku a dítě

¹³⁶ DOLEŽAL, Antonín. *Paměti porodníka*. Praha: Maxdorf, 2019. s. 200

praktickém porodnictví a základní operativě.¹³⁷ Od roku 1954 do 1958 pak pracoval po konkurzu jako vědecký aspirant na II. gynekologicko-porodnické klinice Fakulty všeobecného lékařství UK v Praze. Věnoval se od té doby převážně porodnictví. Porodnickou problematiku spojuje s klinickou patofyziologií. Své přírodovědecké darwinistické zaměření uplatňoval i v klinickém výzkumu, je stoupencem těsné interdisciplinární spolupráce.¹³⁸

V roce 1958 se stal klinickým asistentem. Po vojenské službě působil i jako praktický lékař v Postoloprtech, v roce 1960 obhájil kandidátskou práci na téma *Etiologie samovolného předčasného přerušení těhotenství*, tato práce je první českou monografií na toto téma.¹³⁹ Docentem se stal roku 1969.¹⁴⁰ V roce 1970 spolu s doktorkou Zdeňkou Onyskowovou a profesorem Jedličkou zpracovali a publikovali práci, která vycházela ze zkoumání 250 000 porodů vrozené vady u vícečetných těhotenství, *The frequency and the character of malformations in multiple births*.¹⁴¹ Ve spolupráci s docentkou Svatavou Tittelbachovou založil Antonín Doležal nový obor antropologie mateřství sledující somatické změny v průběhu a důsledku těhotenství.¹⁴² Roku 1983 byl jmenován profesorem pro obor gynekologie a porodnictví. Sám sebe pokládá za porodníka, ne gynekologa.¹⁴³ Svoji interdisciplinaritu projevil, když od roku 1990 přednášel téma *Biologie a politika* na filozofické fakultě Karlovy univerzity na katedře politologie.¹⁴⁴

Po odchodu do důchodu publikoval práce především se zaměřením na gynekologii a porodnictví. Od roku 1996 byl velmi aktivní ve své publikační činnosti. V různých iteracích vyšla například jeho populárně vědecká kniha o původu vulgárních slov v indoevropských jazycích. Spolu se Zemanem sepsali roku 2000 z pohledu soudních znalců *Právní odpovědnost a právní vztahy v porodnictví*. Dále v roce 2001 vydal monografii z historie *Od babičství k porodnictví*.¹⁴⁵ V roce 2003 po mnohaletém bádání vyšel jeho historický román *Pierre de la Ravel – pařížský porodník*, kde líčí revoluci v medicíně v 18. století spolu s Velkou francouzskou revolucí.¹⁴⁶ Po dlouhé přípravě se mu podařilo uspořádat reprezentační historickou výstavu *Europe as the Cradle of Scientific Obstetrics*, z níž vzešla stejnojmenná

¹³⁷ tamtéž, s. 221

¹³⁸ tamtéž, s. 227 - 228, 357

¹³⁹ tamtéž, s. 251 - 255

¹⁴⁰ tamtéž, s. 316

¹⁴¹ tamtéž, s. 334

¹⁴² tamtéž s. 298 - 300

¹⁴³ tamtéž, s. 341

¹⁴⁴ tamtéž, s. 356

¹⁴⁵ tamtéž, s. 378 - 381

¹⁴⁶ tamtéž, s. 373

publikace. Tato výstava vykládá o pokroku v medicíně, který probíhá pomocí přeléváním poznatků z přírodních a technických věd. Po úspěchu v Evropském parlamentu proběhla výstava v Turnově, Táboře a velká výstava v Národním muzeu.¹⁴⁷

Vše výše zmíněné je jen špička ledovce, jeho výzkumy a praxe v oboru jsou významnou částí českého porodnictví. Antonín Doležal si vysloužil mnoho vyznamenání, jeho pedagogická činnost sahá i do zahraničí, stále svůj životopis rozšiřuje publikační i výzkumnou činností.

Paměti porodníka

Kniha je plná zmínek o lékařích, které autor potkal během své dlouhé kariéry, od spolužáků a kolegů, po lékaře, kteří se mu stali vzorem. Vcelku zmiňuje spíše muže než ženy. Je zřejmé, že tento genderový nepoměr významných osobností, vychází z dobového kontextu, ne z předpojatosti samotného autora. Nezaměřuji se tedy na statistickou stránku publikace, ale na obsah textu a způsob vyjádření. V následujícím textu, rozebírám určité pasáže a úryvky, které jsem shledala zajímavé, co se týče otázky genderu. Sleduji explicitní obsah vyjádření i možné implicitní výpovědi.

Autorova matka Marie Doležalová, rozená Vrátná, byla jako jediná žena přijata na sochařskou školu, patřila do desítky prvních českých sochařek. V rodině byla arbitrem vkusu.¹⁴⁸ Při popisu otce autor zmiňuje fyzický vzhled, úctyhodnou výšku. Zdůrazňuje otcovu vzdělanost a vzpomínky z války.¹⁴⁹ Již v popisu svých vzpomínek na rodiče autor připisuje genderové stereotypní vlastnosti své matce. Označuje ji za důvěřivou až naivní, zatímco svého otce popisuje jako zkušeného člověka, který maminku usměrňoval. Doslova moc ve vztahu komentuje: „*Tak jako otec respektoval umělecké emancipované chování matky, tak obráceně pro matku byl náš otec nezpochybnitelnou autoritou skoro ve všem ostatním.*“¹⁵⁰ Autor zde hodnotí jako sobě rovné, respekt vůči umělecké činnosti matky a nezpochybnitelnou autoritu otce. Pokládám tento výrok za výsledek genderových poměrů první poloviny dvacátého století. Slouží jako dobrá ukázka genderového rozdělení moci ve vztazích.

Autor zmiňuje lékaře, které znal během svého středoškolského studia. O lékařích hovoří v popisu jejich činnosti a odbornosti, u své dětské doktorky komentuje i její vzhled, účes a

¹⁴⁷ tamtéž, s. 386 - 388

¹⁴⁸ DOLEŽAL, Antonín. *Paměti porodníka*. Praha: Maxdorf, 2019. s. 14,21

¹⁴⁹ tamtéž, s. 21 - 23

¹⁵⁰ tamtéž, s. 62

emancipované vystupování.¹⁵¹ Vzhled komentuje i u své gymnazijní učitelky, u učitelů vzhled komentuje jen, je-li něčím výjimečný.¹⁵² Autor při vyprávění o profesoru matematiky a fyziky, u kterého skládal maturitu, profesorovy projevy označoval za propletené „dvojsmysly, které byly jednomyslné“. Jako příklad cituje profesora: „*Podívejte se děvčata, mám dvě koule, jedna je trochu níž...*“¹⁵³ Autor sám pravděpodobně citaci považuje za vtipný komentář a příliš se u toho nepozastavuje. Přesně tyto narážky vyplývají ze skrytého a dodnes přetrvávajícího obtěžování, kterému čelí dívky v akademickém prostředí.¹⁵⁴

Doktor Doležal ordinoval jeden čas v Postoloprtech, zde oceňuje práci sestry Tamary Brodilové. Zatímco v ordinaci potkával lidi z celé populace města, věnuje se spíše popisu ženských pacientek, jejich hygienickým návykům a emočnímu vyjádření. Je možné, že se autor zaměřuje na ženy spíše ze zvyku porodníka, je zde ovšem možnost, že jsou tyto ženy tvrději souzeny právě kvůli svému genderu. V povídce o pacientovi, kterému předepsal speciální dietu, vinu za jeho neschopnost dietu držet nese jeho manželka, která vaří hlavně pro děti. Už více nekomentuje odůvodnění, které manželka vyjadřuje. Dietu považovala za zbytečnou, když její manžel často konzumoval alkohol.¹⁵⁵ I zde je vidět genderový stereotyp, žena se má postarat o speciální stravu pro manžela, muž se nemusí za své volby odpovídat.¹⁵⁶

Sám autor nazval podkapitulu knihy „Feminismus“. Tato část textu již není pouze zabarvena genderovými stereotypy či pouhými předpojatostmi. Celá tato část je příkladem sexismu, kterému ženy čelily. Myslím si, že následující příklady hovoří za sebe. Autor tvrdí, že SSSR ovládaly ženy kvůli nedostatku mužů. Ženy na vedoucích místech popisuje jako „*vesměs obtloustlé méně pohyblivé ženy v klimakterickém věku, ne právě nejšťastnější v osobním životě.*“ O mužích s autoritou ve vyšším věku se autor takto degradujícím způsobem v knize nevyjádřil. Dále vyjadřuje názor, že: „*Jakmile převáží na vedoucích místech ve školství, ve výzkumu, technice a medicíně ženy, nevede to k ničemu dobrému.*“ Genderové stereotypy zde nekončí, za zmínku ještě stojí, že považuje ženy za více zvědavé než zvidavé, že méně riskují, atd. Autor dále píše, že ho vždy přitahovaly ženy osobité, intelektuálky a ženy emancipované. Je tedy možné, že ke starším ženám na vysokých pozicích vyjádřil tak negativní postoj, kvůli jejich vyššímu věku a nižší fyzické atraktivitě.

¹⁵¹ tamtéž, s. 113 - 114

¹⁵² tamtéž, s. 127

¹⁵³ tamtéž, s. 172 - 173

¹⁵⁴ RENZETTI, Claire M. a Daniel J. CURRAN. *Ženy, muži a společnost*. Přeložil Lukáš GJURIČ. Praha: Karolinum, 2003. s. 142,160

¹⁵⁵ DOLEŽAL, Antonín. *Paměti porodníka*. Praha: Maxdorf, 2019. s. 251 – 252

¹⁵⁶ RENZETTI, Claire M. a Daniel J. CURRAN. *Ženy, muži a společnost*. Přeložil Lukáš GJURIČ. Praha: Karolinum, 2003. s. 228 - 230

Koneckonců ageismus a sexismus jsou často kombinovány ve znevýhodňování žen v naší společnosti.¹⁵⁷ Pouze sám autor na tohle může odpovědět. Pokud by tomu tak bylo, nebyl by v naší společnosti jediný. Autor dále vyjmenovává své kolegyně, kterých si váží. Respekt k jednotlivým lékařkám, ale doplňuje negativní vzpomínkou na profesorku, o jejímž projevu se vyjádřil jako: „ble, ble, ble“.¹⁵⁸ Autor v této podkapitole přímo vyjadřuje negativní názor na ženský gender. Doposud byly mé připomínky spíše k zvnitřněným pohledům, které vytvářela společnost. Autor se i nadále pozitivně vyjadřuje k ženám, o kterých se v publikaci zmiňuje, z této podkapitoly není jasné, zda se jedná o výjimky. V publikaci se autor příliš nezmiňuje o běžných komunikacích, které měl například s porodními asistentkami či pacientkami, nemohu říci, jakou míru respektu vůči nim projevovat.

Hned v další podkapitole vyjadřuje autor další posouzení skupiny dle genderu. Tentokrát ve vztahu ženského genderu a víry. Vyjadřuje názor, že do kláštera v Zagorsku směřovalo více poutnic než poutníků, protože ženy prožívají větší strasti, a mají proto větší potřebu hledat náboženskou „berličku“. Dále tvrdí, že ptát se žen na důvody jejich víry je zcela bezpředmětné.¹⁵⁹

V podkapitole „Trapasy rodinné a osobní“ se vyjadřuje o příchodu legionářů z války. Zde popisuje klasické obtěžování na ulici mladé ženy, povídka je zde pro ukázání ztrapnění legionářů, autor čin samotný neodsuzuje.¹⁶⁰

V další části textu autor říká, že společnost odsuzuje vražedkyně novorozenců pro jejich činy, on sám je však chápe spíše jako hloupé, zanedbané a zbrklé. Neodsuzuje tedy jejich volby, ale jejich vlastnosti, které v nich vidí. U těchto žen předpokládá, že otěhotněly nechtěně, neznají antikoncepci, nezajistily si interrupci a tak dále. To je další zaostalý genderový stereotyp žen. Ženy nejsou hloupé, kvůli nedostatku vzdělání, či nepřístupným informacím. Hloupost je jim vlastní.¹⁶¹ Autor se spolu s infanticidou ani jednou nezmiňuje o roli otce mrtvých dětí.¹⁶² I zde hraje roli genderová stereotypizace, nechtěné otěhotnění je vždy dáváno za vinu ženě, mužova odpovědnost, zde nehraje v mysli lidí žádnou roli.¹⁶³

¹⁵⁷ tamtéž, s. 176

¹⁵⁸ DOLEŽAL, Antonín. *Paměti porodníka*. Praha: Maxdorf, 2019. s. 276

¹⁵⁹ tamtéž, s. 276

¹⁶⁰ tamtéž, s. 279

¹⁶¹ TINKOVÁ, Daniela. *Tělo, věda, stát: zrození porodnice v osvícenské Evropě*. Praha: Argo, 2010. Každodenní život. s. 83

¹⁶² tamtéž, s. 287

¹⁶³ RENZETTI, Claire M. a Daniel J. CURRAN. *Ženy, muži a společnost*. Přeložil Lukáš GJURIČ. Praha: Karolinum, 2003. s. 236

Zajímavá je zmínka o pacientce s transsexualismem, která se pokusila svou genderovou identitu změnit porodem. Pokus nebyl úspěšný, dítě bylo dáno k adopci, žena podstoupila plastické operace a zbytek života žila jako muž.¹⁶⁴

O práci porodních bab se zmiňuje ve spojení se svou druhou ženou, kterou považoval za kvalitní bábu. Podotkl, že mu vytkla sprostou mluvu při výkonu povolání. Dále píše, že tenkrát rozlišovali ženy do deště, do reprezentáku a ženy k hovnu.¹⁶⁵ O ženách, porodních asistentkách, takhle mluvili mezi sebou lékaři, zda se tímto způsobem vyjadřovali k ženám tak samotným autor neříká.

Genderové role každodennost ovlivňovaly i v lékařském kolektivu. Jednu z takových instancí lze najít, když autor vzpomíná na výstavu Antropologie mateřství. Popisuje moment, kdy jsou časově vytíženi: „*Naše doktorky a studentky antropoložky oblečené ve svátečních šatech, mnohé podle dohody ozdobené českými granáty, luxovaly, já seděl a uděloval poslední pokyny.*“ Autor implicitně poukazuje na genderovou nerovnost. On sám jako muž zaujmul roli delegáta, zatímco doktorky luxovaly. Tyto ženy měly tituly, stejně však v době potřeby, naplnily roli typicky ženskou.¹⁶⁶

Poslední část textu, která je z genderového pohledu zajímavá, se nachází v podkapitole „VIP- Very Important Person“. Zde autor nejdříve varuje před speciálním zacházením s VIP pacientem, věří, že to může vést k více škody než užitku. Autor zde zdůrazňuje důležitost profesionality a etiky vůči pacientovi. Dále vypráví příběh o umělkyni, která byla jeho pacientkou, a při setkání mu vyčetla, že se jí při pobytu pan doktor nezeptal na nic jiného, než na její fyziologické funkce. Autor si tuto výtku přebíral jako potrpění VIP osoby na svou výlučnost, nevzal to jako možnou a řádnou kritiku svého přístupu k pacientce.¹⁶⁷ Zde nastává situace, kdy nevíme, zda byla pacientka opravdu precitlivělá, jak se domníval autor, anebo byl lékař v komunikaci s pacientkou chladný. Chladný přístup k pacientkám je jedna z kritik ve spojení genderu a zdravotnictví.¹⁶⁸

Nakonec jen zmíním, že sám autor považoval vztahy mezi lékaři a sestrami na porodnici za demokratické.¹⁶⁹ Porodnictví považuje za náročné a rizikové povolání, vyzdvihuje pokrok

¹⁶⁴ DOLEŽAL, Antonín. *Paměti porodníka*. Praha: Maxdorf, 2019. s. 288

¹⁶⁵ tamtéž, s. 302

¹⁶⁶ tamtéž, s. 327

¹⁶⁷ tamtéž, s. 384

¹⁶⁸ RENZETTI, Claire M. a Daniel J. CURRAN. *Ženy, muži a společnost*. Přeložil Lukáš GJURIČ. Praha: Karolinum, 2003. s. 484

¹⁶⁹ DOLEŽAL, Antonín. *Paměti porodníka*. Praha: Maxdorf, 2019. s. 344

lékařské vědy. Vcelku se při obecném popisu porodníka vyjadřuje v mužském rodě, to samo o sobě nic nevyjadřuje, v češtině je tento tvar slova standardem.^{170, 171}

Ivana Königsmarková

V porodnictví jsou stále velmi důležité porodní asistentky. Před tím, než provedu vlastní rozhovory s asistentkami již vysloužilými, zabývám se publikací rozhovoru Jany Doležalové s registrovanou porodní asistentkou Ivanou Königsmarkovou. K publikaci jsem se dostala po zhlédnutí mediálního rozhovoru asistentky, kde prohlásila: „*České porodnictví ovládají muži. V porodnictví je více než 60 % lékařů mužů, přestože nikdy nebudou spotřebiteli této péče. Už to o něčem vypovídá. A když něco nemůžu prožít, tak to nějakým způsobem potřebuji mít pod kontrolou nějak technicky...A i péče je v současné době nastavená ne tak jak by měla být. Ideálním modelem péče o ženu v těhotenství, při porodu a po porodu je kontinuální péče.*“¹⁷²

Nejdříve představím Ivanu Königsmarkovou, poté předložím úseky, které se k tématice genderu v porodnictví vztahují. Přestože se rozhovory zaměřují spíše na správné zajištění péče o těhotné ženy, samotný porod i šestinedělí, Ivana Königsmarková se vyjadřuje také ke vztahům porodních asistentek a lékařů.

Ivana Königsmarková se narodila roku 1953, porodní asistentkou se stala roku 1974. Práci vykonávala i na klinice u Apolináře, dnes má vlastní praxi. Je držitelkou mnoha certifikátů, od roku 1996 pracuje jako soukromá porodní asistentka, podílela se na založení České asociace porodních asistentek a Centra aktivního porodu ve Fakultní nemocnici na Bulovce. Zastává mnoho funkcí, mezi nimi je například pozice víceprezidentky Unie porodních asistentek.¹⁷³

Přesun porodů do nemocnic a pod dohled lékařů

Dle paní Ivany neproběhl zlom ztráty kompetencí porodních asistentek s přesunem do porodnic v polovině minulého století. I po přesunu měla totiž porodní asistentka poměrně velkou svobodu jednání, vedla porody a šila porodní poranění. Lékaři byli často přítomni, do

¹⁷⁰ tamtéž, s. 402

¹⁷¹ RENZETTI, Claire M. a Daniel J. CURRAN. *Ženy, muži a společnost*. Přeložil Lukáš GJURIČ. Praha: Karolinum, 2003. s. 174

¹⁷² Duel přednosta Gynekologicko-porodnické kliniky Nemocnice Na Bulovce a porodní asistentky Ivany Königsmarkové. Video: Seznam Zprávy dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/porodit-jako-doma-bulovka-nabizi-zenam-moznost-privest-dite-na-svet-uplne-bez-lekare-65774>

¹⁷³ KÖNIGSMARKOVÁ, Ivana a Jana DOLEŽALOVÁ. *Hovory s porodní bábou: rozhovor Jany Doležalové s registrovanou porodní asistentkou Ivanou Königsmarkovou*. Vydání druhé. Praha: Argo, 2016. s. 1, 167

práce nezasahovali, dokud nedošlo ke komplikacím. Některé porodní asistentky stále pracovaly mimo porodnice, v terénu se staraly o ženy před porodem a po něm. Při začátku porodu za ženou přijela porodní asistentka v sanitce a po příjezdu do porodnice rodící ženu předala dalším zdravotníkům.¹⁷⁴

Ztracení samostatnosti a pravomocí

Počátek ztráty původně samostatné práce porodních asistentek vidí paní Ivana v padesátých letech, kdy se se zrušením živnosti porodní asistentky staly zaměstnankyněmi. Pracovaly již pouze v porodnicích, Ústavech národního zdraví v ordinacích lékařů. Porodní asistentky spolu s lékařem pečovaly o gynekologicky nemocné pacientky a ženy s rizikovým těhotenstvím. Zároveň vedly, nezávisle na lékařích, poradny pro ženy. Ženy tedy na porod připravovaly především porodní asistentky, poté byly při porodu v porodnici předány k péči druhé asistence, i po opuštění porodnice byla žena opět pod dohledem porodní asistentky. Všechna tato péče okolo těhotné, samotného porodu i po porodu byla tedy v kompetenci porodních asistentek.¹⁷⁵

Ztráta pravomocí souvisela s politickou mocí, po komunistickém převratu byly zrušeny profesní organizace, zůstala pouze Česká lékařská společnost, která se soustředila na zájmy lékařů, porodní asistentky neměly zastoupení. V osmdesátých letech lékaři prosadili vyhlášku, ve které si přivlastnili dohled nad prací porodních asistentek. Dodržování této vyhlášky se lišilo dle rozhodnutí vedení porodnic, záleželo na míře normalizace, s vyšší mírou klesaly pravomoci porodních asistentek, dále záleželo na geografickém místě. Například Morava byla uvolněnější než Čechy, zejména hlavní město Praha.¹⁷⁶ V sedmdesátých letech se přeměnil název z porodní asistentky na ženskou sestru. Paní Ivana tuto změnu charakterizuje jako příklad snahy přizpůsobit „nelékaře“ systému lékařů. Novinkou bylo, že se ženská sestra, stejně jako gynekolog-porodník, starala nejen o těhotné, rodičky i matky po porodu, ale i o pacientky gynekologicky nemocné. Zde vidí paní Ivana další snahu podřídit práci porodních asistentek lékařům. V praxi se pravomoc uzpůsobovala podle osob, které zrovna sloužily, či dle denní doby.¹⁷⁷ Tímto způsobem to fungovalo do roku 1992. S privatizací ambulantní péče se změnil zaměstnavatel porodních asistentek z Ústavu národního zdraví na lékaře. Tito lékaři však byli zvyklí pracovat především s rizikově těhotnými a neměli ani příliš zkušenosti s prací porodních asistentek. Usoudili, že v péči o těhotné stačí jedna porodní asistentka v ordinaci. S

¹⁷⁴ tamtéž, s. 14

¹⁷⁵ tamtéž, s. 14

¹⁷⁶ tamtéž, s. 16

¹⁷⁷ tamtéž, s. 17

tím zanikla samostatná práce porodních asistentek v péči o těhotné i návštěvní služba. Práce porodní asistentky se od této doby sestavuje na vedení porodu pod dohledem lékaře. Samy porodní asistentky se, dle paní Ivany, nezprivatizovaly, protože na to nebyly připravené, z dob socialismu zůstaly podřízeny lékařům. Ztrátu holistické péče, kterou dříve porodní asistentky ženám poskytovaly, líčí paní Ivana jako negativní.¹⁷⁸

Paní Ivana vyzdvihuje praxi pod zkušenými porodními asistentkami, které ji toho mnoho naučily. Klade důraz na zevní vyšetření hmatem, s poznámkou, že tuto schopnost lékaři moc neovládají. Vyjadřuje nespokojenost, že jsou lékaři v praxi postaveni profesně výše pro získaný titul, přestože jejich zkušenosti z odborné praxe jsou minimální. Přesvědčení, které přetrvává, že lékaři „nesou odpovědnost“ za práci porodní asistentky paní Ivana odsuzuje. Jako porodní asistentka paní Ivana sloužila i s profesorem Antonínem Doležalem. Moc se o něm nezmiňuje, pouze ho zahrnuje do kolektivu doktorů, o kterých říká: „Byli to tehdy v mých očích starší pánové, na první pohled hrozí flegmatici, ale z všech vyjadřovala lidská moudrost.“¹⁷⁹ Na tyto lékaře vzpomíná s úctou, prý věděli, že se mají od porodních asistentek co naučit. V její službě se mnoho docentů a asistentů poprvé dostalo k porodu, kde je paní Ivana učila, pro různé kariérní cesty, tito lidé nakonec dávají rady jí a jejím kolegům. Neznalost doktorů, co se týče práce porodních asistentek, paní Ivana doplňuje povídkou o mladé medicce, těsně před státnicí z gynekologie a porodnictví, která nevěděla, že nejbližším spolupracovníkem jí budou právě porodní asistentky.¹⁸⁰

Vztah lékařů a porodních asistentek

Paní Ivana věří, že u nás lékaři vnímají porodní asistentky jako konkurenci, jako potenciální ohrožení jejich praxe. Zdůrazňuje, že v péči doktorů jsou všechny těhotné i ty zcela zdravé, a že pro ženy to nemusí být vždy nejvýhodnější. Ze zkušenosti tvrdí, že porody vedené porodními asistentkami probíhají pro matku mnohem příjemněji a plynuleji než porody vedeny lékařsky. Paní Ivana se zaregistrovala jako soukromá porodní asistentka v roce 1996 a následně začala pracovat v Centru aktivního porodu. Zpočátku vedení nemocnice, kde pracovala, přijalo její služby jako výhodu, její nabídka byla atraktivní alternativou lékařsky vedeného porodu. Vedení nemocnice ale čelilo tlaku odborných kruhů, které porod pod výhradním vedením porodní asistentky označilo za „nebezpečnou“ činnost. Ve vedení nemocnice zasedali především gynekologové, kteří zpochybňovali správnost vedení porodu

¹⁷⁸ tamtéž, s. 14 - 15

¹⁷⁹ tamtéž, s. 19

¹⁸⁰ tamtéž, s. 20

porodními asistentkami, nakonec tomuto tlaku vedení ustoupilo.¹⁸¹ Zde je vidět uplatnění elitářské moci sboru lékařů, která zasahuje do činnosti, které oni sami zcela nerozumí, a zabraňuje porodním asistentkám zpětné nabytí samostatnosti. Soukromé porodní asistentky jsou u nás především v Praze, mimo velká města není praxe soukromých asistentek běžná. Souvisí to s neochotou pojišťoven uzavřít smlouvy s porodními asistentkami i s tím, že není ženám péče soukromých porodních asistentek hrazena pojištěním.¹⁸²

Paní Ivana v rozhovorech vypráví vzpomínku, kdy se na semináři zmínila, že některé přítomné docenty učila a oni se urazili. O těchto lidech říká, že jsou vybaveni teoretickými informacemi, ale nechápou podstatu porodu a především jim chybí osobní zkušenosti. Dále říká: „*Jako muži nikdy nemohou dohlédnout, co opravdu žena prožívá.*“¹⁸³

Z toho vznikají problémy ve spojení s porodnictvím a genderem. Muži lékaři mají díky svému genderu větší šanci se dostat do vedoucích pozic. Stane se pak to, že právě muži mají největší hlas při rozhodování o sféře zdravotnictví, která je výhradně ženská. Autorita a moc lékaře se uplatňuje i ze strany rodičky.¹⁸⁴

Paní Ivana odsuzuje totalitu ve zdravotnictví, i protože to do nedávna byla totalita lékařů. Doktor měl vždy pravdu a lidé se naučili věřit jim více než sami sobě. Tvrdí, že lékaři by měli s pacientkami více komunikovat, jinak nedávají rodičkám příležitost jim věřit.¹⁸⁵ Paní Ivana netvrdí, že lékař není při péči o těhotné a rodící potřeba, spíše klade důraz na vzájemnou spolupráci. Do péče o těhotné zahrnuje i psychickou stránku a věří, že pro nedostatek času, lékař často ženy spíše vystresuje a vyvolává v nich hrůzu z komplikací i porodu samotného.¹⁸⁶

Současná pozice asistentek souvisí s jejich vzděláním a vzděláním jejich protějšků, doktorů. Ve zdravotnictví platí, že pravdu má ten, kdo má titul, nikdo nehodnotí zkušenosti. Porodní asistentky jsou již desítky let vzdělávány i pomaturitně, dnes mají i vysokoškolské vzdělání na bakalářské úrovni, tedy o stupeň nižší než lékař. Zatímco lékař získával po dobu

¹⁸¹ tamtéž, s. 53

¹⁸² tamtéž, s. 154

¹⁸³ tamtéž, s. 58

¹⁸⁴ RENZETTI, Claire M. a Daniel J. CURRAN. *Ženy, muži a společnost*. Přeložil Lukáš GJURIČ. Praha: Karolinum, 2003. s. 479

¹⁸⁵ KÖNIGSMARKOVÁ, Ivana a Jana DOLEŽALOVÁ. *Hovory s porodní bábou: rozhovor Jany Doležalové s registrovanou porodní asistentkou Ivanou Königsmarkovou*. Vydání druhé. Praha: Argo, 2016. s. 97 - 98

¹⁸⁶ tamtéž, s. 61 - 62

pěti let vzdělání v různých oborech, porodní asistentka se tři roky soustředila na porodnictví, praxe má tedy mnohem více. Stejně si udržuje doktor vyšší pozici.¹⁸⁷

Co se týče zodpovědnosti u porodu, paní Ivana to shrnula následovně: „*Porodní asistentka ho (lékaře) volá, jen když je něco v nepořádku a zpravidla až na závěr porodu. Pokud však lékaři tvrdí, že vedou porody a jsou zodpovědní za práci porodní asistentky, pak uvažují zcela scestně, asi tak, jako kdyby chtěli být zodpovědní za jízdu auta, které neřídí.*“¹⁸⁸

V porodnictví je více mužů než v jiných oborech. Porodní asistentky mají možnost vlastního porodu, muži ne, paní Ivana o tom říká: „*Muži se tento handicap snaží nahradit technickým přístupem k porodu, ale na takovém základě nemůže péče o těhotnou ženu nikdy ideálně fungovat.*“¹⁸⁹ Je možné, že v případě, kdy nemají ženy konečný hlas ve vedení sféry, která je zaměřena na péči o ně, namísto snahy o změnu poměrů v porodnicích, své porody přesunou zpět do péče porodních asistentek, mimo lékařský prostor.

Paní Ivana přiznává, že slýchává od lékařů, že porody doma dělají porodní asistentky pro peníze.¹⁹⁰ Odsuzují práci soukromých porodních asistentek, přestože je porod doma volba rodičky. Zdá se, že si připadají ohroženi soukromými porodními asistentkami, díky možnému odchodu rodiček.¹⁹¹

Budoucnost porodnictví

Paní Ivana se na budoucnost pozice porodních asistentek dívá pozitivně. Vyzdvihuje porod jako ženskou záležitost a věří, že ženu během těhotenství i porodu dokáží porodní asistentky podpořit mnohem lépe než muži lékaři. Budoucnost porodnictví vidí ve větší míře individuálnosti. Věřící, že péče o ženu se navrátí do rukou porodních asistentek a že se role lékařů vrátí k specializovanosti na patologické stavy v těhotenství.¹⁹² Myslí si, že někteří doktoři již porodní asistentky respektují.¹⁹³

Vlastní rozhovory

Rozhovory jsem činila s účelem zjištění subjektivních pocitů narátorek. Velkou částí byla záměrná snaha o nezakreslení výroků možnými předsudky. Mou snahou při práci byla především co nejpřesnější shoda s tím, co bylo řečeno. To znamená, že pokud cituji narátorku,

¹⁸⁷ tamtéž, s. 150

¹⁸⁸ tamtéž, s. 151

¹⁸⁹ tamtéž, s. 151

¹⁹⁰ tamtéž, s. 127

¹⁹¹ tamtéž, s. 128

¹⁹² tamtéž, s. 21

¹⁹³ tamtéž, s. 151

citace je upravena pouze z formální stránky. Výroky jsou upraveny z obecné češtiny na češtinu hovorovou, spolu s případnými úpravami syntaxe. Dále jsem v některých případech odstranila tzv. „vatová slova“.

Metoda orální historie

Metoda orální historie je spojena s kvalitativním výzkumem. Zkoumám především subjektivní názory a prožitky narátorek. Zajímá mne nejen jejich profesní život, ale i to jak ony samy vnímaly problematiku genderu.

„Jako kvalitativní výzkum je bráno takové bádání, které sdělení jednotlivce vnímá jako svébytnou poznávací hodnotu a nesnaží se její obsah pomocí kvantifikujících (například statistických) postupů zobecnit.“¹⁹⁴

Při vyhodnocování a interpretaci získaných dat byly využity poznatky z kurzu o orální historii absolvovaném v rámci studia na Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy¹⁹⁵ a z relevantní metodologické literatury.

Protože se nebudu snažit postihnout celý životní příběh narátorek, provedu s každou pouze jeden rozhovor, který rozdělím na dvě části. Povedu rozhovory polostrukturované právě proto, že se soustředím na profesní život narátorek. V první části bude rozhovor sledovat, jak si narátorky vybraly profesi, jak probíhalo studium, dále jejich profesní život. Orientace bude vedena na přímou zkušenost narátorek a narativní bádání bude aplikováno na jejich zážitky. Druhé části rozhovorů budou rozšířením, zaměřené již na vnímání genderu. Položím otázky vedoucí k větší specifikaci zkoumaného problému. Budu klást specifické i spontánní otázky, musím zde být velmi opatrná, abych narátorkám nechtěně něco nevsugerovala.

Z toho, že nechám narátorky odpovídat na otázky po svém, vyplývá, že na stejnou otázku můžu dostat dva různé typy odpovědi, podle toho, co která narátorka vnímá za důležité.

Plán rozhovorů

K tématu práce mě dovedla babiččina zkušenost porodní báby. Proto i výběr vzorku provedu na základě osobního rozhodnutí. Roli při výběru hraje i fakt, že narátorkami jsou ona a její blízká přítelkyně a zároveň dlouholetá kamarádka, a díky tomu zde odpadají možné

¹⁹⁴ VANĚK, Miroslav a Pavel MÜCKE. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*. 2., přepracované a doplněné vydání. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. Orální historie a soudobé dějiny. s. 19

¹⁹⁵ „Orálně-historická metoda ve výzkumné teorii a praxi I.“ Garant: Mgr. Jana Wohlmuth Markupová, Ph.D.

problémy, které by mohly vzniknout ze vztahu tazatel- narátor, jako třeba nedůvěra. Naopak, je v této situaci o to důležitější udržet si nadhled a nenechat příbuzenský vztah ovlivnit výsledky interpretace. Rozhovory budou vedeny v domácím prostředí narátorek. Sama metoda orální historie klade důraz na pohodlí narátorů. Na začátek rozhovoru představím téma mé bakalářské práce, přiblížím problematiku genderu, případně odpovím na jakékoliv otázky. Seznámím narátorky s etickou stránkou výzkumu a nechám je podepsat informovaný souhlas. Po rozhovoru sepíšu protokol o rozhovoru, do kterého si poznamenám základní informace o rozhovoru i narátorkách a případně další poznámky vztahující se k jeho průběhu. Dále se pustím do přepisu rozhovoru, který využívám v rámci interpretace získaných dat.¹⁹⁶ Po ukončení rozhovorů se budu soustředit na analýzu a interpretaci pomocí nahrávky a přepisu. Obsah rozhovorů roztřídím podle tematických okruhů a budu je interpretovat. Nejdříve se budu věnovat obsahové stránce rozhovoru a následně budu rozebírat pomocí analýzy a interpretace dojmy, postoje a názory narátorek. V rámci této práce budu věnovat prostor především analýze subjektivních názorů a dojmů narátorek. Po ukončení mé práce narátorkám předložím výslednou podobu textu ke schválení.

Etika orální historie

Etika a právo jsou v orální historii důležitými body. Orální historie se řídí zásadami dvou organizací: Mezinárodní asociace orální historie a Americké antropologické asociace.

Nejdůležitější pravidla jsou tato:

- odpovědnost tazatele vůči narátorovi, ten musí být seznámen s cíli, účely a podmínkami výzkumu,
- odpovědnost tazatele vůči veřejnosti a vlastní profesi,
- odpovědnost archivujících ústavů a institucí.¹⁹⁷

Samotný průběh rozhovorů

Kladla jsem nároky na pohodlí narátorek, proto se rozhovory odehrávaly v jejich domácím prostředí, nad kávou. Během rozhovorů panoval v místnosti klid, v několika případech byly rozhovory přerušeny příchodem blízké osoby, jednalo se však řádově o několik sekund spojených s občerstvením. Samotné rozhovory trvaly okolo čtyřiceti minut. Co se týče ochoty, otevřenosti i výřečnosti, byly obě narátorky výborné. Během realizace

¹⁹⁶ VANĚK, Miroslav a Pavel MÜCKE. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*. 2., přepracované a doplněné vydání. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. Orální historie a soudobé dějiny. s. 173

¹⁹⁷ tamtéž, s. 230

rozhovorů jsem nebyla nucena je nějak výrazně povzbuzovat. Informace získané od narátorek, u kterých jsem potřebovala vyjasnění, jsem konzultovala i zpětně. S narátorkami jsem se domluvila, že z důvodu ochrany osobních údajů nevyužiji jejich jména a osobní údaje. V textu tedy narátorky očísloji. Číselné rozlišení učiní i komparační části textu přehlednější. Při podpisu informovaného souhlasu, jsme se domluvily, že samotné nahrávky, jejich přepis a veškeré dokumenty zůstanou uloženy u mne a nebudou veřejně přístupné.

Kontext

Před přistoupením k interpretaci pořizovaných rozhovorů, a jejich zasazení do kontextu této práce, je nejprve třeba upřesnit aspekty, které jsou, důležité pro správné uchopení zkušeností narátorek.

Jedním aspektem je velikost města a nemocnice, ve kterém narátorky svou pracovní činnost vykonávaly. Město Žatec mělo, v době zahájení pracovní činnosti narátorek, okolo 16 tisíc obyvatel, dnes má přibližně 19 tisíc obyvatel. Toto číslo se odráželo i na velikosti nemocnice a pracovního kolektivu. Zdá se, že žatecká nemocnice měla dlouho problémy s nedostatkem personálu, především nedostatkem doktorů/doktorek. Porodnice se několikrát zavírala, otevírala či běžela v nouzovém stavu. Nakonec bylo v roce 2018 porodní oddělení v Žatci zavřeno, právě kvůli nedostatku personálu a úbytku porodů.¹⁹⁸ Samy narátorky několikrát a nezávisle na otázce zdůraznily, že jejich zkušenosti, byly ovlivněny velikostí města a nemocnice. Samy mi sdělily, že zatímco ony mají pocit, že se s genderovou diskriminací nepotkaly, věřily, že se odehrávala ve velkých nemocnicích. Dokonce upozornily, že pokud by se někdo zachoval neprofesionálně, velmi rychle by si zničil reputaci v celém městě.

Dalším aspektem, na který bych chtěla poukázat, je fakt, že v době, kdy se odehrávaly největší změny z hlediska státních nařízení o činnosti porodních asistentek, byly narátorky již zkušené porodní asistentky, známé v kolektivu, kde pracovaly.

Studium a kariéra narátorek

Záměrem následujícího textu je představit narátorky, přiblížit jejich důvody výběru profese, jejich studium a jejich dlouholeté zkušenosti získané vykonáváním profese porodní asistentky. Poté interpretuji provedené rozhovory pomocí genderové analýzy.

¹⁹⁸ *Výroční zpráva za rok 2018*. V Žatci: Nemocnice Žatec, o.p.s., 2019. dostupné z: <http://www.nemzatec.cz/cz/vyrocní-zpravy>

Narátorka č. 1 se narodila v roce 1950, chtěla být sestřičkou již od dětství. Hlásila se na pozici dětské sestry, na Střední zdravotnickou školu v Mostě. Tato škola, jež stála na území Starého Mostu, již neexistuje, byla spolu s ním zničena kvůli těžbě uhlí. Před nastoupením do školy nebyla seznámena s oborem porodní asistence. K tomuto oboru se dostala, když jim vedení školy oznámilo, že se prvním rokem otevírá studium na pozici ženské sestry, narátorka změnila své zaměření. Z dob svého studia nejvíce vyzdvihuje náročnost výuky a rozsah předmětů, které byly vyučovány. Do třídy nastoupilo okolo čtyřiceti dívek, maturovalo jich asi dvacet. Praxi si narátorka domluvila s panem primářem v Žatecké porodnici. Zde se zaučovala od starších porodních asistentek. Strávila celou kariéru střídáním na porodním sále, na gynekologickém oddělení a na oddělení šestinedělí.

Narátorka č. 2 se narodila v roce 1952, jít na střední zdravotní školu se rozhodla v deváté třídě. Původně plánovala studovat na dětskou sestru, po traumatickém zážitku, kdy byl její bratr hospitalizován, zůstala rozrušená a plná pochybností. Po rozhovoru s pracující porodní asistentkou, která jí představila práci a výhody pozice porodní asistentky, přepsala svou přihlášku na Střední zdravotnickou školu v Mostě. Narátorka ze svého studijního života rozebírá i kulturní šok z velkoměsta a nutnost adaptace na interní život a ruch velkoměsta. Lituje, že kvůli česání chmele nastoupila do školy později, protože jí trvalo dlouho se zařadit do kolektivu. K náročnosti školní výuky ještě zmiňuje fakt, že se spoustu věcí musela doučit, protože přišla z vesnické školy. Do třídy nastoupilo dvaatřicet děvčat i s narátorkou, a hned jim bylo oznámeno, že k maturitě bude puštěno pouze čtyřadvacet. Během studia do třídy přišly další dvě studentky, maturovalo jich dohromady pouze dvaadvacet. Vcelku narátorka čas studia hodnotí velmi pozitivně. Narátorka po nástupní praxi pracovala skoro rok na dětském oddělení, poté sloužila na porodním sále, na gynekologickém oddělení a na oddělení šestinedělí. Po mateřské dovolené jezdila na obvod ordinací s doktorem deset let do Postoloprta, Liběšic, Měcholup. Po deseti letech se vrátila do porodnice a střídala se na porodním sále a oddělení šestinedělí. Když Žatecká porodnice začala čelit problémům, narátorka přešla na oddělení LDN¹⁹⁹, později pracovala v domově důchodců.

Pracovní činnost

V Žatecké nemocnici byly ženské sestry rozdělené dle oddělení, čtyři byli na porodním sále, čtyři na oddělení šestinedělí a čtyři na gynekologickém oddělení. Po určité době, většinou po roce, se vystřídaly. Při zaučování na porodním sále pro náročnost a odpovědnost,

¹⁹⁹ LDN - léčba dlouhodobě nemocných

sloužily porodní asistentky ve dvou, jedna mladší a jedna zkušená. Až po oficiálním ukončení praxe směla sestra sloužit sama. Narátorky nastoupily do práce v době, kdy ženské sestry měly na starosti více než dnes, už jen, co se týče úklidu. Dnes se používají jednorázové pomůcky, roušky, stříkačky atd., dříve měly sterilizaci těchto instrumentů na práci právě sestry. Pokud bylo potřeba, musely sestry zajet pro jídlo, práť roušky, k tomu všemu, stejně jako dnes, byla poporodní péče v jejich kompetenci.

Vedení porodu

K vedení porodu mi narátorka č. 1 řekla: *„Když jsem nastoupila, tak jsme nemusely k porodu volat pana doktora. Když porod šel krásně, fyziologicky bez problémů, tak jsme ráno řekly panu doktorovi, že jsme porodily. On se podíval na papíry, zkontroloval si maminku a jenom to podepsal. (...) Mezi námi byly taková nepsaná dohoda, že jsme ty lékaře volaly, až když to bylo nutný. Ale nám se to tak líbilo. Nám se líbilo, když jsi měla štěstí a přijmula si rodičku, celou jsi ji tím provedla a pak jsi odrodila. Tak jsi z toho měla takový dobrý pocit.“*

Když se odpovědnost porodních asistentek měnila, tak to narátorky moc nepostřehly. V Žatecké porodnici byli doktoři vytížení a neměli v podstatě možnost na všechno dohlédnout. Měli na starosti gynekologii, porodnici, šestinedělí a ambulance. Narátorky věděly o příchodu nařízení, které říkalo, že u každého porodu musí být lékař. A právě ve spojení s tímto nařízením obě narátorky poukazyvaly na velikost Žatecké nemocnice a důvěru, kterou měli místní doktoři v porodní asistentky. Lékař se k porodu zavolal v případě nutnosti. Pokud nastoupili noví doktoři, tak se spíše přizpůsobili oni a nechali porodní asistentky vést porody. Narátorky ovšem vyjádřily, že v posledním časovém úseku jejich kariéry se i tohle začínalo měnit, právě s příchodem nového personálu.

Narátorka č. 1 to shrnula: *„Když nastoupily mladý holky, tak si to taky musely nějak odrodit, potom už ne, pak už asi měly praxe. Ale v poslední době jsem měla pocit, že jsou to vážně jenom asistentky, že už to není porodní bába, která si tu rodičku provede celým porodem. Lékař odrodí, podepíše papíry a jde, sestra umyje, uklidí, dopíše papíry. Takže už je pak opravdu jen asistentkou.“*

Narátorka č. 2 se o změně kompetencí při vedení porodu vyjádřila: *„I jak jsme měly teď ten sraz²⁰⁰ tak se tam holky bavily, že někde rodí, někde jsou za ficku. Nelíbí se jim to, protože teď mají mraky škol a pak tam dělají jenom pomocný práce.“*

²⁰⁰ Třídní sraz po 50. letech

Postavení porodních asistentek očima narátorek

Narátorky kladly velký důraz na individualitu svých kolegů. Přiznávaly, že během výkonu profese narazily na lidi, se kterými si nesympatizovaly, ale vyzdvihovaly pracovní kolektiv jako velmi důležitou část profese, díky které se těšily do práce. Jako porodní asistentky si přišly velmi vážené a respektované. O respektu vůči sestřám narátorka č. 1 řekla: *„Na sestry se u nás neřvalo, ale říkalo se, že na chirurgii takový doktoři byli, ale u nás ne. Naopak, jsem měla pocit, že si nás vážili a my jsme byly pyšné, že jsme porodní asistentky.“*

Obě narátorky popřely, že by se cítily jakkoliv utlačovány kvůli svému genderu. Během rozhovorů uznaly, že to bylo spíše dobrou a jejich výchovou, než že by se s genderovou diskriminací nesetkaly. Co pokládám za velmi důležité zmínit je, že obě narátorky popírají, že by byly svědky jakéhokoliv sexuálního obtěžování.

Na jejich výpovědi mě zaujalo, že i přestože se dříve jejich pozice nazývala ženská sestra, vždy se samy považovaly za porodní asistentky či porodní báby. Změna zákona v roce 1993 tedy neměla prakticky žádný vliv na jejich vlastní vnímání profese.

Rozpory mezi jejich postoji a situacemi, které popsaly

Narátorky zprvu popírají jakékoliv setkání s genderovou diskriminací na pracovišti, v průběhu rozhovoru však samy nalézají a rozpoznávají její příklady.

Narátorka č. 1 popsala situaci, která se mohla přihodit před nástupem moderní technologie: *„Ale zažila jsem i dobu, což už dneska asi taky není, že když se něco nepovedlo, hodilo se to na sestru. Hodně se stalo, že pokud byla smůla, narodilo se mrtvé dítě. Paní třeba přišla bez ozev, nebo ozvy odešly, ale to se nedalo dokázat, poznalo se to až po porodu. Dneska by z toho byly obrovský stížnosti, tenkrát se to mamince vysvětlilo, chovalo se k ní ohleduplně, ale prostě stávalo se to. Stává se to i dneska, ale zaplať pánbůh už málo, díky ultrazvukům... No ono se za to netrestalo, ale měla jsi zavolat doktora. Ale on tam byl, pak třeba odešel. Ale byla to vina sestry, protože on je chlap, jemu by se to nestalo. Když se teda něco pokazilo, byla tendence to dávat na sestru, ale to protože, my jsme tam byly a doktor jenom chodil, když se mu zavolalo. A zodpovědnost byla na nás, ale tenkrát se to tolik neřešilo.“*

Narátorka č. 2 se zase zmínila o soudržnosti kolegů a finanční stránce genderové nerovnosti: *„Bylo to tak, že když nešlo o nic důležitého, tak jsme byli všichni kamarádi. Ale když šlo o něco důležitého tak bylo vidět, že chlapi drželi víc při sobě, ženský držely víc při sobě. A i ty, co měli vyšší platy, tak byl ten rozdíl trošku někdy vidět. Jenomže ta doba byla taková, že my jsme to nebrali nějak úkorně, ten zřízenec má vlastně stejný plat a nemá školu*

jako my, jenom protože je chlap. Tak jsme to jako brali. Dneska už je to o něčem jiném. Samozřejmě, že já s tím souhlasím. Jestliže já mám vysokou školu a já dělám stejnou práci jako on, tak bych taky chtěla mít stejný plat. Ale tenkrát jsme to tak nevnímali, nebo prostě já jsem to nevnímala.“

Doktorky mezi doktory očima narátorek

Narátorky v porodnici odpracovaly přes 40 let, během toho se tam vystříдалo poměrně hodně doktorů a doktorek. Dohromady jich bylo 18, z toho dvanáct doktorů a 6 doktorek, 4 primáři a 1 primářka.

Obě narátorky o doktorech i doktorkách mluvily s respektem, zdůrazňovaly důležitost charakteru individuí. Co se týče genderu lékařů, neupřesňovaly službu s ženou oproti muži ani naopak. Shodly se, že pacientky a rodičky upřednostňovaly spíše pány doktory. Narátorka č. 1 řekla: *„Jo, když byla hodná, chytrá lékařka, tak jí rodičky milovaly. Ale na gynekologii, byly zase pacientky rády, když přišel pan doktor.“*

První doktorka, se kterou narátorky sloužily, pravděpodobně čelila diskriminaci nejen z hlediska genderu a věku, také z úrovně prestiže absolvovaného studia. Narátorka č. 2 její situaci popsala takto: *„Já, když jsem tam nastoupila, tak tam byli tři doktoři a přišla paní doktorka a oni jí moc mezi sebe nechtěli. Taký to ale bylo způsobený, že ona měla jenom hygienu a přestoupila, takže nebyla tak vzdělaná jako oni. A protože oni už byli pánové v letech, kolem čtyřiceti, takže byli v nejlepších letech a byli už vyoperovaný a ona nebyla až tak moc šikovná na ruce, tak se jim prostě nehodila. (...) A dávali to občas najevo. Ona taky nebyla tak oblíbená mezi pacientkami, jako byli oni. Celkově bych řekla, že pacientky měly radši doktory. (...) Asi to bylo daný i tím, že když přišly k porodu a byl tam čtyřicetiletý doktor, který si věděl okamžitě se vším rady, kdyžto ona byla mladá a taková i nerozhodná.“*

Nakonec bych chtěla popsat zajímavou situaci, kdy si názory narátorek protirečí.

Narátorka č. 1 při zdůrazňování kvalit kolegů prohlásila: *„Ale zažila jsem i doktora, který byl arogantní a myslel si, že všechno uměl, no a pak si s ním měla problémy. Já už jsem pak byla dost stará, abych se nebála těch mladých doktorů, kteří k nám přišli třeba z Prahy sloužit. Ale mě už o nic nešlo, to bylo poslední roky, než jsem odešla do důchodu. Zažila jsem i jednoho doktora, který byl strašně hodný a strašně chytrý, ale vůbec se na tu práci nehodil. Ten u toho porodu neuměl vůbec nic, a já ho furt sprdávala, protože jsem chtěla, aby se něco naučil.“*

Narátorka č. 2 naopak vyjádřila názor: „*U těch chlapů, i když přišel mladý, tak byl prostě suverén, v podstatě. My ženský jsme takový bázlivější v tom rozhodování. Myslím si, že jsou i takový, co by k chlapovi nešly, i kdyby měl zlatý ruce, ale i dneska většina ženských jde radši k chlapovi. Protože jsou v tom projevu ráznější a bereme to pořád jako vzor.*“

Zde je tedy vidět, že zatímco jedna narátorka měla osobní negativní zkušenosti s doktorem, druhá má stále pozitivně zabarvený pohled na vzor pana doktora a s tím spojené genderové stereotypy.

Závěr

Ve své práci jsem se pokusila poskytnout stručný přehled o vývoji porodní asistence. Událostí, které ovlivnily vývoj tohoto oboru, je tolik, že nebylo možné je všechny do této práce zařadit. Zúžila jsem své zaměření na vztah mezi porodními bábami a lékaři.

V teoretické části své diplomové práce nejdříve popisuji tradiční babické řemeslo. Asistence u porodů byla po dlouhou dobu pouze záležitostí žen. Starší a zkušenější ženy pomáhaly těm mladším. Babické řemeslo se předávalo generačně. V období středověku hrály velkou úlohu pověry a náboženství, profese porodních bab byla kontrolována církví.

V novověku, spolu s rozvojem věd a novými poznatky v oblasti anatomie a fyziologie, přistupuje muž k porodu. Přicházejí velké změny, roste zájem lékařů o porodnictví. Vzdělání lékaři, kteří na rozdíl od porodních bab měli teoretické znalosti, se považovali za autority porodnictví. Úroveň praktických dovedností těchto lékařů byla minimální, přesto si nárokovali moc rozhodovat o tom, jak by měla ideální porodní bába vypadat, jaké by měla mít vlastnosti, na kolik by se měla orientovat v teorii porodnictví a jak by se měla vzdělávat. Pro porodní báby nebylo snadné nové požadavky lékařů přijmout. Příručky a učebnice psané lékaři se zaměřovaly na popis anatomie, popisovaly to, co viděli při pitvách nebo při studiu starších příruček svých kolegů. Báby nebyly vedeny k hlubšímu poznání ženské fyziologie. Ženy byly vyloučeny z možnosti vzdělávat se v medicíně a muži si nárokuje pozice porodnických autorit.

Až s osvícenstvím přišlo zakládání porodnic, zpočátku využívané pouze chudší vrstvou společnosti. Medikalizaci porodů zase naopak prosadili bohatí, služby lékaře byly dražší než porodní báby, a tak se jeho přítomnost stala potvrzením slušného sociálního statutu. Až do tereziánských reforem, byly porodní báby spíše neškolené. Koncem 18. století se porodní báby povinně vzdělávaly na lékařských fakultách, jedním z lékařů, který u nás vyučoval, byl Antonín Jungmann. V této době byly povinnosti a dovednosti porodní báby přesně dány a v případě komplikací se již volal lékař. Od 19. století bylo nutno volat lékaře k porodu při jakýchkoli odchylkách, a protože ženám nebylo povoleno skládat zkoušky, lékařem byl vždy muž. To se u nás změnilo až s Annou Honzákovou.

V meziválečném a poválečném období pak došlo k postupnému přesunu porodů do porodnic, kde měl hlavní slovo lékař. Masově se porody do porodnic přesouvaly po druhé světové válce. V šedesátých letech se již většina porodů odehrávala v porodnicích. Zatím ale porody vedla porodní asistentka, lékař nezasahoval, pouze dohlížel. S postupnou ztrátou kompetencí se ztratila úcta k porodním bábám. V roce 1965 byl změněn název oboru z

porodní asistentky na ženskou sestru, s přejmenováním oboru se pojila další změna zákona, která se týkala změny postavení a kompetencí, zahajuje to postupné ztrácení autonomie. Porodní úlohu asistentky postupně přebírá lékař a porod se tak většinou dostává pod vedení mužů. Roku 1993 proběhla zpětná změna názvu oboru z ženské sestry zpět na porodní asistentku, ztracené kompetence už asistentky nezískaly.

Nakonec teoretické části stručně popisují dnešní porodní asistentku. Ta je definována jako vzdělaný nelékařský zdravotnický pracovník, který pracuje samostatně v rámci svých kompetencí, úzce spolupracuje s lékařem a je nenahraditelnou součástí celého zdravotnického týmu v péči o ženu a novorozence během těhotenství, porodu a šestinedělí.

V empirické části práci jsem zjistila, že zatímco doktor Doležal i narátorky, se kterými jsem vedla rozhovory, tvrdí, že vztahy v českém porodnictví jsou demokratické, není to zcela pravda. Pokud většina lékařů zastává stejný názor jako doktor Doležal, tak věří, že by na vedoucích pozicích neměly převládat ženy a to ani ve sféře, která je zaměřena na péči o ženy. Narátorky mi také vyložily případy, kdy se setkaly s genderovou diskriminací, ať už v případě finanční odměny či při výkonu práce. Paní Ivana Königsmarková vidí vztahy v českém porodnictví realističtěji, staví se záporně k podřízenosti porodních asistentek lékařům. Nelíbí se jí domněnka lékařů, že jsou odpovědní za práci porodních asistentek. Vyzdvihuje spolupráci porodních asistentek s lékaři. Narátorky i paní Ivana Königsmarková se shodují, že v době komunismu, kdy byly porodní asistentky pouze ženské sestry, závisela jejich kompetence spíše na domluvě s lékaři, než na stanoveném zákonu. Dále se shodují v očekávání změn. Zatímco narátorky očekávají změny spíše negativní spojené, dle nich, s přehnanými nároky na vzdělání, kvůli kterým klesá možnost porodních asistentek setkat se s běžným provozem. Paní Ivana Königsmarková naopak věří, že změna, která nastane, bude pozitivní, že se díky rozšíření soukromých porodních asistentek rozšíří i volba pro rodičky a tím se navrátí porod, a s ním spojená péče, do rukou žen.

Došla jsem k závěru, že porodní asistentky by preferovaly, kdyby byla péče o těhotné a rodičky rovnocenně rozdělena tak, aby se lékaři zaměřili na oblasti péče o nemocné, patologická těhotenství, patologické porody, atd. Porodní asistentky by se samy staraly o péči v těhotenství a rodičky systematicky připravovaly k porodu, který by také samy odváděly. Každá z obou profesí by tak nesla odpovědnost za odvedenou práci v oblasti své vlastní poskytované péče, všichni by zůstali u svých kompetencí, lékaři a porodní asistentky by si nekonkurovali a uplatnila by se jejich spolupráce.

Plánuji se zkoumání genderové tematiky v porodnictví dále věnovat, v rámci magisterského programu genderových studií. Zaměřím svou diplomovou práci na hlubší

porozumění zkušeností žen v oboru porodnictví v soudobých dějinách. Nejdříve provedením rozhovorů s porodními asistentkami z různých nemocnic se zaměřením na jejich zkušenosti z praxe. Dále vytvořením rozhovorů s lékařkami, které byly v ojedinělé pozici, na jednu stranu se ocitly v ženském kolektivu, jejich vzdělání je ale postavila nad většinu, na druhou stranu byly zařazeny, povětšinou samy, do kolektivu mužů.

Prameny

Rozhovory s vysloužilými porodními asistentkami, nahrané: 50. 5. 2022 a 8. 6. 2022, předložené pro schválení dne 15. 6. 2022

DOLEŽAL, Antonín. *Paměti porodníka*. Praha: Maxdorf, 2019. ISBN 978-80-7345-597-2.

Dr. OPLETAL, Josef. Ošetření rodiček v ústavu a v domácí péči. In: *Časopis porodních asistentek*, Brno: Sdružení porodních asistentek pro Moravu, Slezsko a Slovensko, 1938, r. 10., č. 4., dostupné z: <https://kramerius.medvik.cz>

Duel přednosta Gynekologicko-porodnické kliniky Nemocnice Na Bulovce a porodní asistentky Ivany Königsmarkové. Video: Seznam Zprávy dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/porodit-jako-doma-bulovka-nabizi-zenam-moznost-privest-dite-na-svet-uplne-bez-lekare-65774>

JUNGMANN, A.: *Umění babické k užtku ženám při porodu obskugjčým vydané*, Praha: Jan Herl, 1814.

Kniha úmrtí XVII. 1940. s. 85 [online], dostupné z: <http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=70bea432bed644b2a00e4dd492f7698b>

KÖNIGSMARKOVÁ, Ivana a Jana DOLEŽALOVÁ. *Hovory s porodní bábou: rozhovor Jany Doležalové s registrovanou porodní asistentkou Ivanou Königsmarkovou*. Vydání druhé. Praha: Argo, 2016. ISBN 978-80-257-1796-7.

Lidové noviny. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany v Brně, 1894-1919, ročník 13, číslo 39, dostupné z: <https://kramerius5.nkp.cz/>

Matrika doktorů české Karlo-Ferdinandovy univerzity II. (1900–1908), s. 681 [online]. Univerzita Karlova. dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/archiv/public/book/bo/1662070835117222/96/?lang=cs>

MUDr. KADLEC, Karel. Pokyny pro porodní asistentky o vedení porodu v domácnosti. In: *Věstník věnovaný zájmům porodních asistentek*. Praha: Ústřední jednota porodních asistentek, 1945, roč. 33, č. 7, dostupné z: www.digitalniknihovna.cz

MUDr. VOJTA: Porod doma nebo v ústavě? In: *Věstník věnovaný zájmům porodních asistentek*. Praha: Ústřední jednota porodních asistentek, 1941, r. 29, č. 12, dostupné z: www.digitalniknihovna.cz

Návrh Ústřední jednoty porodních asistentek na zřízení dvouleté školy v Praze pro výchovu a vzdělání porodních asistentek. In: *Věstník Ústřední jednoty porodních asistentek pro Čechy a Moravu*. Praha: Ústřední jednota porodních asistentek, 1945, r. 33, č. 4, dostupné z: <https://www.digitalniknihovna.cz/nlk>

OSTRČIL, Antonín. *Klinická gynekologie pro lékaře a mediky*. V Praze: Fr. Řivnáč, 1933. s. 99 dostupné z: <https://www.digitalniknihovna.cz>

SOA Zámorsk, *Matrika narozených 1863-1879 v Kopidlně*, s. 212. zpřístupněno: Z. Dubová, J. Hlávková, J. Kuba, M. Novotný, K. Pavlíková, M. Paukert. *Sbírka matrik Východočeského kraje 1587-1949* [Archivní pomůcka č. 8700] [online]. Zámorsk: Státní oblastní archiv, 2020. dostupné z: https://stare.vychodoceskearchivy.cz/zamorsk/files/2020/08/8700_Sbírka-matrik-Vychodoceskeho-kraje-1587-1949_NAD_190-stav-2020-08-18.pdf

Vojtěch VYŠÍN, *Babictví, učebná kniha o porodnictví pro báby porodní*, Olomouc 1888, s. 4 – 7, 272 - 277. dostupné z: www.digitalniknihovna.cz

Výroční zpráva za rok 2018. V Žatci: Nemocnice Žatec, o.p.s., 2019. dostupné z: <http://www.nemzatec.cz/cz/vyrocní-zpravy>

Zákon č. 96/2004 Sb., dostupné z: www.zakonyprolidi.cz/

Ženské listy: časopis pro záležitosti žen a dívek československých. V Praze: F.A. Urbánek, 1873-1926., ročník 33, číslo 3, dostupné z: <https://www.digitalniknihovna.cz>

Literatura

ABRAMS, Lynn. *Zrození moderní ženy: Evropa 1789-1918*. Přeložil Eva LAJKEPOVÁ. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. ISBN 80-7325-060-8.

BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Praha: Libri, 2005. Gender sondy (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-38-5.

BUREŠOVÁ, Jana. *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2001. ISBN 80-244-0248-3.

ČEPICKÝ, LÍBALOVÁ., *Historie vedení porodu.*, dostupné z: <https://www.levret.cz/publikace/casopisy/mb/2007-14/?pdf=20>

DOLEŽAL, Antonín. *Od babictví k porodnictví*. Praha: Karolinum, 2001. ISBN 80-246-0277-6.

ELSHTAIN, Jean Bethke. *Veřejný muž, soukromá žena: ženy ve společenském a politickém myšlení*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1999. ISBN 80-86130-07-X.

GIDDENS, Anthony, SUTTON, Philip W., ed. *Sociologie*. Praha: Argo, 2013. ISBN 978-80-257-0807-1.

HANULÍK, Vladan, ed. *Porodila šťastně děvče...: porodní deníky čtyř porodních babiček z 19. století*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2017. ISBN 978-80-7560-111-7.

HANULÍK, Vladan. *Historie nekonvenčních léčebných praktik v době profesionalizace medicíny: vznik a vývoj lázní Gräfenberg v 1. polovině 19. století*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2017. ISBN 978-80-7560-103-2.

JADRNÁ MATĚJKOVÁ, Hana. „Neznalé“ báby a „vzdělaní“ lékaři?: konstrukce (ideální) porodní báby a strategie vytváření autority ve spisech autorek a autorů raně novověkých porodnických příruček z německojazyčných oblastí. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2016. ISBN 978-80-7422-506-2.

KLAUS, Karel. Dějiny péče o ženu našich zemích. In: *Československá gynekologie*, 1992, roč. 57, č. 5, s. 244 – 249 dostupné z: <https://kramerius.medvik.cz>

LENDEROVÁ, Milena, Daniela TINKOVÁ a Vladan HANULÍK. *Tělo mezi medicínou a disciplínou: proměny lékařského obrazu a ideálu lidského těla a tělesnosti v dlouhém 19.*

století. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2014. Česká historie. ISBN 978-80-7422-313-6.

LENDEROVÁ, Milena, ed. *Eva nejen v ráji: žena v Čechách od středověku do 19. století*. Praha: Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0375-6.

LENDEROVÁ, Milena, ed. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Vyd.1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009. Česká historie. ISBN 978-80-7106-988-1.

LENDEROVÁ, Milena, Vladan HANULÍK a Daniela TINKOVÁ, ed. *Dějiny těla: prameny, koncepty, historiografie*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2013. ISBN 978-80-7465-068-0.

LENDEROVÁ, Milena. *Od magie k porodnici: Porod a porodnictví v období novověku*, dostupné z: www.solcn.cz/pdfs/int/2003/03/17.pdf

LENDEROVÁ, Milena. *Od porodní báby k porodní asistentce*, dostupné z: <http://hdl.handle.net/10195/35039>

LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: žena devatenáctého století*. Vydání druhé, v Karolinu první, přepracované. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3540-8.

LENDEROVÁ, Milena. *Ženy s kufříkem a nadějí: porodní báby a asistentky v českých zemích od poloviny 19. do poloviny 20. století*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2019. ISBN 9788024644752.

MALÍNSKÁ, Jana. *Do politiky prý žena nesmí - proč?: vzdělání a postavení žen v české společnosti v 19. a na počátku 20. století*. Praha: Libri, 2005. Gender sondy (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-7277-295-3.

OAKLEY, Ann. *Pohlaví, gender a společnost*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-403-6.

PTÁČKOVÁ, Kateřina, Milena LENDEROVÁ a Jana STRÁNÍKOVÁ, ed. *Dějiny žen, aneb, Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zasetí historiografie: (sborník příspěvků z IV. pardubického bienále 27.-28. dubna 2006)*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2006. ISBN 80-7194-920-5.

RENZETTI, Claire M. a Daniel J. CURRAN. *Ženy, muži a společnost*. Přeložil Lukáš GJURIČ. Praha: Karolinum, 2003. ISBN 80-246-0525-2.

RUBEŠKA, Václav. Příspěvky k dějinám porodnictví v Čechách. In: *Československá gynekologie*, 1968, roč. 33, č. 2, s. 168. dostupné z: <https://kramerius.medvik.cz/>

SVOBODNÝ, Petr a Ludmila HLAVÁČKOVÁ. *Dějiny lékařství v českých zemích*. Praha: Triton, 2004. ISBN 80-7254-424-1.

SVOBODNÝ, Petr a Ludmila HLAVÁČKOVÁ. *Pražské špitály a nemocnice*. Praha, 1999. Knižnice Dějin a současnosti. ISBN 80-7106-315-0.

ŠTRBÁŇOVÁ, Soňa. *Žena ve vědě v letech 1840 – 1989*. [cit. 8. 2. 2011] dostupné z: <http://www.veda.cz/article.do?articleId=22769>

TINKOVÁ, Daniela. *Tělo, věda, stát: zrození porodnice v osvícenské Evropě*. Praha: Argo, 2010. Každodenní život. ISBN 978-80-257-0223-9.

UHROVÁ, Eva. *Anna Honzáková a jiné dámy*. [Česko]: E. Uhrová, c2012. ISBN 978-80-260-3152-9.

UHROVÁ, Eva. *Ženy, které uměly myslet i bez manžela*. Praha: Krásná paní, 2009. ISBN 978-80-86713-55-7.

VALDROVÁ, Jana. *Gender a společnost: [vysokoškolská učebnice pro nesociologické směry magisterských a bakalářských studií]*. V Ústí nad Labem: Univerzita J.E. Purkyně, 2006. ISBN 8070448083.

VANĚK, Miroslav a Pavel MÜCKE. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*. 2., přepracované a doplněné vydání. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. Orální historie a soudobé dějiny. ISBN 978-80-246-2931-5.

VRÁNOVÁ, Věra. *Historie babictví a současnost porodní asistence*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci Lékařská fakulta, 2007. ISBN 978-80-244-1764-6.